

Hanne Kristin Eide

Hvem blir du som fengselsbetjent?

Om holdninger og verdier til de innsatte i fengselsbetjentutdanningens praksisår

Masteroppgave i pedagogikk med fordypning i skoleutvikling,
Desember 2011

Pedagogisk Institutt

Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse,
NTNU
Trondheim

Forord

På bakgrunn av min yrkeserfaring som fengselsbetjent, og veileder for aspiranter ved Bredtveit fengsel, forvaring, - og sikringsanstalt var det lett å finne frem til et forskningsområde i denne studien. Tiltross for et sterkt ønske om å gjennomføre en undersøkelse knyttet til fengselsbetjentes utdanning og arbeid, har det tatt lang tid å skrive denne oppgaven. Det er flere grunner til det. Mitt fagområde er et felt det er fokusert lite på, og dermed knyttet liten forskning til. I tillegg har skriveprosessen blitt avbrutt flere ganger. Den lengste perioden var i forbindelse med at jeg mistet moren min. Det også tatt tid å formulere seg skriftlig. Likevel har viljen til å avslutte oppgaven vært en motivasjonsfaktor frem til i dag når studien nå er slutført.

Det var lett å spørre professor Sidsel Skaalvik om å være veileder, fordi hun inkluderte alle studentene i sine forelesninger, uavhengig av yrkesbakgrunn. I tillegg har hennes mann professor Einar M. Skaalvik gjennomført forskning knyttet til skole i fengsel. Derfor trodde jeg de ville ha interesse for mitt forskningsområde. En stor takk i særdeleshet til dem.

Jeg vil takke aspirantene som jeg intervjuet ved avdeling for fengselsbetjentutdanning på KRUS. Vider vil jeg takke førstebetjentene Vidar Skogvoll og Cathrine Rist for god hjelp i forkant av intervjuene. Veileder Ingvild Jansen for all hjelp de dagene jeg gjennomførte intervjuene. Lektor Kirsti Nymo for linkene, og informasjonen hun har sendt meg. Daværende direktør Harald Føsker, og avdelingsleder Egil Larsen som var døråpnere for meg. Min gode venninne, og tidligere kollega Wenche Røang som stilte opp til prøveintervju.

Og sist men ikke minst; tusen takk til min kjære ektemann Kjell-Ivar som har vist en tålmodighet som det står respekt av. Til s - med all min kjærighet - fra s.

Trondheim, desember 2011

Hanne Kristin Eide

Sammendrag

I denne undersøkelsen presenteres en kvalitativ studie av aspiranternes holdninger og verdier til de innsatte knyttet til fengselsbetjentutdanningens praksisopplæring. Datamaterialet er basert på tretti halvstrukturerte intervjuer, og det er gjennomført intervjuer av femten aspiranter - før praksisåret og av femten aspiranter - etter praksisåret.

Etter å ha sammenliknet datamaterialet viser resultatene at det er ingen sammenheng mellom kjønn og holdninger til de innsatte. Det fremtrer heller ingen sammenheng mellom graden av sikkerhetsnivå og holdninger til de innsatte. En forklaring kan være at de fleste av aspirantene i denne undersøkelsen har yrkeserfaring fra fengsler med høyt sikkerhetsnivå, og dermed liten erfaring fra fengsler med lavt sikkerhetsnivå. På bakgrunn av erfaringer fra andre yrker har aspiranter uten erfaring fra fengsel høye forventninger til rehabiliteringsarbeid, dersom de greier å etablere en god kontakt med de innsatte, i tillegg til at de innsatte lytter til råd. Aspiranter som har erfaring fra fengsel har lavere forventninger til rehabiliteringsarbeid. Liten tid til å etablere en god kontakt med de innsatte som har kortvarige opphold i fengsel er en faktor som svekker forventningene til å hjelpe de innsatte som kontaktbetjent.

Resultatet viser at det foreligger en konflikt i yrkesrollen: Aspirantene ønsker på den ene siden å bevare en god kontakt med de innsatte mens de på den andre siden er pålagt å stille seg over de innsatte for å utføre kontrolltiltak. I lys av teorien om kognitiv dissonans vil behovet for å rettferdiggjøre oppgaveutførelsen som kontrollør føre til at aspirantene utvikler negative holdninger dersom de innsatte forsvarer seg – ved f.eks å la være å gjøre som de blir bedt om, eller at de tar til motmæle mot aspiranter som utfører kontrolltiltak. Negative holdninger er lite forenelig med en god kontakt med de innsatte som synes å være en forutsetning for å hjelpe dem i rehabiliteringsarbeidet. De negative holdningene kan også forsterke seg gjennom lavere forventninger til rehabiliteringsarbeid. I tillegg kan holdningene virke i negativ retning ved at de fleste aspirantene velger yrket som fengselsbetjent på bakgrunn av en sikker jobb med gode arbeidsforhold fremfor å arbeide med rehabilitering.

Likevel er det grunn til å tro at aspirantene på bakgrunn av et ønske om å bevare en god kontakt med de innsatte tenderer til å ha positive holdninger til de innsatte. Holdningene kan ytterligere forsterke seg gjennom konkrete kontaktbetjentoppgaver som har vist seg å bevare kontakten med de innsatte. Videre virker holdningene å forsterke seg gjennom aspirantenes erfaringer med forbilledlige fengselsbetjenter som ved å vise åpenhet blir godt kjent med de innsatte, som synes å være en forutsetning for å hjelpe i rehabiliteringsarbeid.

INNHold

1. INNLEDNING	1
1.1 Problemområde	2
1.2 Valg av teori	2
1.3 Valg av metode.....	2
1.4 Oppgavens oppbygging.....	2
2. OM KRIMINALOMSORGEN	3
2.1 Kriminalomsorgens mål og verdier	3
2.2 Fengselsbetjentutdanningen	3
2.3 Læringsmål for praksisåret	4
2.4 Aspirantleder – sentral i praksisåret	4
2.5 Den teoretiske undervisningen	5
2.6 Den praktiske opplæringen.....	6
2.7 Fengselsbetjentrollen – i et historisk riss	6
2.8 Fengselsbetjentens yrkesrolle.....	7
2.8.1 Kontaktbetjent.....	7
2.8.2 Kontrollør	8
2.8.3 Yrkesrollen og holdninger til de innsatte	8
2.9 Forskning på feltet.....	9
3. TEORI OM LÆRING OG ERFARING AV HOLDNINGER	10
3.1 Holdninger.....	10
3.2 Bakgrunn for holdningsdannelse.....	10
3.3 Holdninger og kognitiv dissonans.....	10
3.4 Festingers teori om kognitiv dissonans	11
3.5 Dissonans – i lys av selvoppfatning	11
3.5.1 Selvoppfatning	12
3.5.2 Kilder til selvoppfatning.....	12
3.5.3 Selvoppfatning og dissonant kontekst.....	14
3.6 Strategier for å redusere dissonans	14
3.7 Bestemmelser og valg kan etterfølges av dissonans	15
3.8 Rettferdiggjøring av egen atferd	16
3.9 Samfunnets forventninger til rollen som fengselsbetjent.....	17
4. OM METODE.....	19
4.1 Problemstilling	19
4.2 Forskningsmetodisk tilnærming	19
4.3 Tidsdesign	20
4.4 Valg av aspiranter.....	21
4.5 Forskningsintervju.....	21
4.5.1 Intervjuguiden	22
4.5.2 Utprøving av intervjuguiden	22
4.5.3 Informasjon til aspirantene i forkant	23
4.6 Gjennomføring av undersøkelsene	24
4.7 Bearbeiding av data	24
4.7.1 Transkribering av intervjuene	25
4.7.2 Analyse av intervjuene	26
4.8 Etske betraktninger.....	27

4.9 Reliabilitet, validitet og generaliserbarhet	26
5. EMPIRI	29
DEL 1 – Aspirantene før praksisåret	29
5.1 Motivasjon for å velge utdanningen	30
5.1.1 Ønske om å hjelpe andre	30
5.1.2 Behov for trygge rammer	30
5.1.3 Sikre arbeidsvilkår	31
5.1.4 Oppsummering av hovedkategori 5.1	32
5.2 Hva skal til for å lykkes som fengselsbetjent?	32
5.2.1 Etablere god kontakt med innsatte i rollen som kontaktbetjent	32
5.2.2 Tone ned kontrollaspektet i rollen som kontrollør	33
5.2.3 Oppsummering av hovedkategori 5.2	33
5.3 Hvilke forventninger har aspirantene til kontaktbetjentrollen?	34
5.3.1 Høye forventninger til arbeid med rehabilitering	34
5.3.2 Lave forventninger til å mestre arbeidet som kontaktbetjent	35
5.3.3 Oppsummering av hovedkategori 5.3	35
5.4 Hvilke forventninger har aspirantene til rollen som kontrollør?	36
5.4.1 Konflikt mellom kontaktbetjentrollen og kontrollørrollen	36
5.4.2 Oppsummering av hovedkategori 5.4	37
DEL 2 – Aspirantene etter praksisåret	38
5.5 Motiv for å fortsette utdanningen	38
5.5.1 Vil hjelpe mennesker – men tviler på om innsatte kan rehabiliteres	38
5.5.2 En sikker jobb	38
5.5.3 Oppsummering av hovedkategori 5.5	39
5.6 Hva blir viktig i rollen som fengselsbetjent?	39
5.6.1 Ønsker å vise respekt for innsatte i rollen som kontaktbetjent	40
5.6.2 Gode rollemodeller	40
5.6.3 Oppsummering av hovedkategori 5.6	41
5.7 Hvordan opplever aspiranten kontaktbetjentrollen?	41
5.7.1 Ønsker konkrete oppgaver	42
5.7.2 Lave forventninger til å mestre arbeidet som kontaktbetjent	42
5.7.3 Oppsummering av hovedkategori 5.7	43
5.8 Hvordan opplever aspirantene rollen som kontrollør?	44
5.8.1 Behov for å diskutere felles praksis med kolleger	44
5.8.2 De innsatte forsvarer seg mot kontrolltiltak	45
5.8.3 Oppsummering av hovedkategori 5.8	45
6. SAMMENFATNING OG DRØFTING	46
6.1 Problemstilling	46
6.2 Sammendrag av data i del 1	47
6.3 Sammendrag av data i del 2	48
6.4. En sammenlikning mellom del 1 og del 2	48
6.4.1 God kontakt med innsatte- en forutsetning for å hjelpe i rehabiliteringsarbeid?	49
6.4.2 Konflikt mellom kontrollørrollen og kontaktbetjentrollen	49
6.4.3 Aspirantenes holdninger og verdier	51
6.5 Veien videre, og holdningsskapende arbeid	52
7. LITTERATURLISTE	53

1. INNLEDNING

1.1 Problemområde

St.meld. nr 27 (1997-1998), *Om kriminalomsorgen*, danner grunnlaget for en fagutvikling, der rollen som kontaktbetjent beskrives som et av flere verktøy for å motivere innsatte til å gjøre en egen innsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster.

Fengselsbetjenter må også forholde seg til maktutøvelse, der en i rollen som kontrollør har som oppgave å bidra til at straffen skal gjennomføres på en betryggende måte for samfunnet. Straffegjennomføringsloven gir en betydelig myndighet til denne rollen, som en utfører kontrolltiltak og legger føringer for innsattes atferd i kraft av. I St.meld. nr 37 (2007-2008), *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*, beskrives rollen som kontaktbetjent å stå i et motsetningsforhold til rollen som kontrollør.

Kommende fengselsbetjenter får kjennskap til yrkesrollen allerede det første året i fengselsbetjentutdanningen, som gjennomføres i et opplæringsfengsel. Det første året begynner med et fem ukers forkurs som er en introduksjon til å arbeide fengsel, før aspirantene skal ut i praksis. Det andre året består av en teoretisk opplæring. Utdanningen er lønnet og etterfølges av et pliktår. I studieplanen for utdanningen beskrives det at aspirantene skal gjennom praktisk tjenesteutførelse øke sin bevissthet om egne holdninger og verdier, og reflektere over faglige og etiske problemstillinger som danner grunnlag for videre refleksjoner i teoriåret, i samsvar med kriminalomsorgens mål, verdier og menneskesyn (Kriminalomsorgen, 2011-2012).

Den teoretiske delen av utdanningen har gitt et viktig bidrag i den faglige utviklingen i kriminalomsorgen, mens den praktiske delen av studiet har blitt kritisert av nyutdannede fengselsbetjenter, fordi de opplever at det er et gap mellom hva de lærer på skolen og hva de erfarer i praksis (Johannesen, 2002). I lys av yrkesrollen vil det være sentralt i denne undersøkelsen å se på aspirantenes holdninger til innsatte knyttet til praksis, fra de begynner på forkurset til de har gjennomført praksis. Problemstillingen blir derfor:

- *Hvilke holdninger og verdier har aspirantene som begynner ved fengselsbetjentutdanningen til arbeid med innsatte i fengsel?*
- *Hvilke holdninger og verdier har aspirantene som har gjennomført praksisåret til innsatte i fengsel?*

1.2 Valg av teori

Aspirantenes holdninger til arbeid med innsatte vil i denne studien bli undersøkt med utgangspunkt i teori om læring og erfaring av holdninger. Teori om kognitiv dissonans vil stå sentralt i undersøkelsen. Disse teoriene forklarer hvordan holdninger læres og hvordan de erfares gjennom ny kunnskap og erfaringer. Sentrale teoretikere vil være Leon Festinger og Elliot Aronson, mens Rosenberg og Albert Bandura er sentrale, i teorier om selvoppfatning.

1.3 Valg av metode

Det vil bli benyttet en kvalitativ tilnærming i denne undersøkelsen for å forsøke å innhente opplysninger om aspirantenes holdninger og verdier til de innsatte i tilknytning til praksisopplæringen. Halvstrukturerte forskningsintervjuer er velegnet for å få informasjon om hvordan aspirantene forstår seg selv og sitt miljø. Undersøkelsen baseres på intervjuer av tretti aspiranter fordelt på to utvalg. Aspirantene i det første utvalget ble intervjuet før de skal ut i praksis mens aspirantene i det andre utvalget ble intervjuet etter at de har gjennomført praksis.

1.4 Oppgavens oppbygging

I kap. 2 presenteres kriminalomsorgens mål og verdier som gir retning for yrkesrollen. I tillegg beskrives den praktiske og den teoretiske undervisningen i praksisopplæringen, som er utgangspunktet for denne studien. Aktuell forskning knyttet til temaet for undersøkelsen presenteres til slutt i kapitlet. I kap. 3 vil det teoretiske grunnlaget for undersøkelsen bli nærmere beskrevet hvor teori om læring av holdninger og kognitiv dissonans vil stå sentralt. Kapittel 4 omhandler valg av metoder og begrunnelser for valg av halvstrukturerte intervjuer som benyttes i studien. Her gjøres det rede for krav til reliabilitet, validitet, overførbarhet samt etiske betraktninger. I kap. 5 presenteres analysen av datamaterialet som del 1 og del 2. I del 1 presenteres data fra utvalget av aspiranter som skal ut i praksis og i del 2 presenteres data fra utvalget av aspiranter som har gjennomført praksis. I siste kapittel gis en avsluttende drøfting i lys av problemstillingen, knyttet til sentrale teorier i denne studien. Kapitlet avsluttes med forslag til videre arbeid på feltet.

2. OM KRIMINALOMSORGEN

2.1 Kriminalomsorgens mål og verdier

I lys av problemstillingen gir kriminalomsorgens formelle lovverk, mål og verdier grunnlag for det arbeid fengselsbetjenter skal utføre på praksisfeltet i kriminalomsorgen. Arbeidet skal utføres i samsvar med overordnede bestemmelser i straffegjennomføringsloven, som bygger på prinsipper og verdier i St.meld. nr 27 (1997-1998). I meldingen omtales eksempelvis at dagliglivet i fengslene skal preges av aktivt samvirke mellom fengselsbetjenter og innsatte for å skape et godt miljø for påvirkning og utvikling. Videre tydeliggjøres verdigrunnlaget i St.meld. nr 37 (2007-2008); Straffegjennomføringen skal bygge på de fem pilarer som består av prinsippet om rettsikkerhet og likebehandling, et humanistisk menneskesyn, prinsippet om at en har gjort opp for seg når straffen er sonet, normalitetsprinsippet, og det som lovgiver har sagt er formålet med straffen.

Hovedmålene for kriminalomsorgen utgjør det som kan kalles straff og kontroll på den ene siden, og hjelp og rehabilitering på den andre. Dette danner grunnlag for fengselsbetjentens yrkesrolle. Det innebærer at fengselsbetjenter har til oppgave som kontrollør å forvalte makt over andre mens fengselsbetjenter som kontaktbetjent skal bidra til at den innsatte gis en mulighet til rehabilitering. I den stadige vekslingen mellom sikkerhet og humanitet har fengselsbetjentutdanningen som mål å sikre kvaliteten på straffegjennomføringen, der aspirantene skal bidra til å tilegne seg de nødvendige holdninger og verdier for å utføre en forsvarlig tjeneste i samsvar med kriminalomsorgens mål, verdier og menneskesyn (St.meld. nr 27 (1997-1998)).

Praksis gjennomføres i egne opplæringsfengsler, og danner grunnlaget for denne studien, og vil heretter bli omtalt som praksisåret. I det følgende vil jeg først beskrive hvordan praksisåret er organisert, før jeg beskriver hvilken funksjon som har mest betydning for aspirantene i løpet fengselsbetjentutdanningens praksisår.

2.2 Fengselsbetjentutdanningen

Fengselsbetjentutdanningen er en toårig, lønnet utdanning som består av et praksisår, et teoriår, og etterfølges av et pliktår. Praksisåret går over 42 uker, og begynner med et fem ukers forkurs som er en introduksjon til å arbeide i fengsel. Videre består praksisåret i hovedsak av praksisperioder, teoretisk undervisning, og 6 ukers selvstendig sommertjeneste (Kriminalomsorgen, 2011-2012). Praksisåret gjennomføres i ti utvalgte fengsler som er

kategorisert med høyt eller lavt sikkerhetsnivå. Kategoriene er et kjennetegn ved fengslenes fungering, og aspirantene får her kjennskap til yrkesrollen som spenner fra sikkerhetsoppgaver til et mer åpent handlingsrom i kontaktbetjentarbeidet.

'Høyt sikkerhetsnivå' betegnes som en kategori hvor det på bakgrunn av lov og reglement skal utføres fysiske sikkerhetstiltak og tilsyn for å hindre rømning og andre uregelmessigheter. Her er den innsatte innelåst i et strengt kontrollerende regime. I kategorien som betegnes som 'lavt sikkerhetsnivå', er det åpnere sikkerhetsbestemmelser. Her legges det stor vekt på kontakten med samfunnet gjennom utgang, besøksordninger og mindre strengere kontrolltiltak. I denne soningsformen har fengselet som regel åpne dører, og den innsatte kan være i arbeid eller på skole utenfor fengselets område (Hammerlin, 2008). Det foreligger et mål for opplæringen i praksisfengselet som blir beskrevet nedenfor.

2.3 Læringsmål for praksisåret

Aspirantene skal etter endt praksisopplæring ha god kunnskap om kriminalomsorgens målsettinger, verdier og strategier. De skal kunne vurdere flere sider ved riktig bruk av sikkerhet, samt ha praktisert i rollen som kontaktbetjent. I tillegg skal de ha kunnskap om de rettslige rammene ved yrket, og ha bevissthet om yrkesrollens etiske utfordringer (Kriminalomsorgen, 2011-2012).

For å nå disse målene forplikter praksisfengselet seg til å sørge for at den enkelte aspirant gjennomfører tjue veiledningsvakter, og har mer enn tjue veiledningssamtaler i løpet av året. Videre er praksisfengselet ansvarlig for at hver aspirant har fått kunnskaper om fengselets ulike avdelinger og tjenesteposter, har fått innsikt i friomsorgens arbeidsområder og utført praksis i avdelinger med lavt sikkerhetsnivå (Kriminalomsorgen, 2011-2012). For at aspirantene skal nå målene har aspirantleder en viktig funksjon i praksisåret.

2.4 Aspirantleder – sentral i praksisåret

Aspirantleder er en sentral funksjon med personal- og fagansvar for aspirantene i praksisåret. I tillegg er aspirantleder faglig veileder for praksisveilederne for aspirantene. Funksjonen er organisert under avdeling for fengselsbetjentutdanning ved Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS), men er fysisk tillagt praksisfengselet. Stillingen er uniformert, med inspektørs grad. Den som innehar funksjonen har som oftest bakgrunn fra yrket som fengselsbetjent, og har dermed kjennskap til arbeid med innsatte (Sund & Johnsen, 2004).

Aspirantleder betegnes som en rollemodell som de fleste aspirantene lærer mye av i praksisåret (Sund & Johnsen, 2004). Slik er det grunn til å tro at aspirantleder har betydelig innvirkning på aspirantenes tilegnelse av holdninger og verdier til arbeid med de innsatte i praksisåret. Det er derfor betenkelig når syv av ti aspirantledere svarer at de selv får lite eller ingen veiledning, men at de kan ta kontakt med skolen ved behov (Pettersen, 2002). I St.meld. nr 37(2007-2008) stilles det krav om at det er nødvendig med veiledning av tilsatte for å opprettholde faglighet og kontinuitet for å sikre kvaliteten på straffegjennomføringen. Slik kan det være grunn til å stille spørsmål om de ansvarlige for utdanningen ser betydningen av veiledning av aspirantledere – som har ansvar for den praktiske og teoretiske opplæringen i praksisåret, for å ivareta de krav til kvalitet som stilles i yrkesutdanningen.

2.5 Den teoretiske undervisningen

Til tross for at det legges vekt på den praktiske opplæringen i praksisåret, vil jeg i det følgende kort nevne de tre hovedemner som omfatter den teoretiske undervisningen. I lys av problemstillingen vil emnet knyttet til etikk og profesjonalitet bli noe mer utdypet. Hovedtemaet i den teoretiske undervisningen er knyttet til sikkerhet, der det fokuseres på risikoforståelse, kontaktbetjentarbeid, rapportlære, kommunikasjon, kriminalomsorgens prosedyrer og rutiner samt konflikthåndtering. Det er aspirantleder som har undervisningsansvar for dette faget. Det andre hovedemnet er knyttet til straffegjennomføringsrett, forvaltningsrett, personvern, menneskerettigheter og juridiske metoder. Undervisningen utføres av representanter fra KRUS (Kriminalomsorgen, 2011-2012).

Det er et mål for emnet etikk og profesjonalitet at aspirantene tilegner seg etisk kompetanse for å øke bevisstheten om egne holdninger for å opptre med respekt overfor de innsatte i utøvelsen av yrkesrollen. Relevante problemstillinger innenfor dette emnet er knyttet til refleksjoner rundt de holdninger vi har og hvordan vi forholder oss til de innsatte i tråd med kriminalomsorgens fem pilarer. Videre er det et krav at aspirantene skal øke bevisstheten rundt egen maktutøvelse i rollen som kontrollør, i tillegg til nye utfordringer knyttet til et mer personlig engasjement i arbeidet som kontaktbetjent. Undervisningen foregår på samlinger med veiledere fra KRUS, og baseres på gruppediskusjoner og innleveringsoppgaver i forkant av samlingene (Kriminalomsorgen, 2011-2012).

2.6 Den praktiske opplæringen

I den praktiske opplæringen gjennomfører aspirantene vakter i fengselet, og inngår dermed i en egen turnusordning i anstalten. Aspirantene regnes som arbeidskraft, men det skal være en balanse mellom opplæring og tjeneste. I tillegg til praktisk arbeid får aspirantene veiledning og oppfølging av egne praksisveiledere. Praksisveilederne har erfaring fra yrket som fengselsbetjent, og er sentrale skikkelser for aspirantene i veiledningen og for aspirantenes læringsutbytte i praksisåret. Praksisveilederne benytter en veilednings- og vurderingsmanual som utgangspunkt for veiledningen, og aktuelle tema avtales direkte mellom veileder og aspirant. En forskningsrapport (Sund & Johnsen, 2004) om praksisåret viser at holdninger og verdier er punkter det fokuseres mest på i veiledningen. Likevel viser rapporten at over halvparten av aspirantene delvis bare har blitt mer bevisst på sitt eget arbeid med de innsatte. På denne måten tas det til orde for at det foreligger et utviklingspotensiale for veiledningen i praksisåret(Sund & Johnsen, 2004).

Fengselsbetjentutdanningen har vært i forkant av den faglige utviklingen i kriminalomsorgen, og utdanningen skal legge til rette for at aspiranter skal tilegne seg den nødvendige kompetanse i yrkesrollen som styrker kvaliteten på straffegjennomføringen.

2.7 Fengselsbetjentrollen - i et historisk riss

En av de store endringene i kriminalomsorgen de senere årene har vært den faglige utviklingen knyttet til yrkesrollen. I NOU 1984: 2, *Utdanning for arbeid i kriminalomsorgen*, ble det foreslått en modernisering av fengselsbetjentrollen for å hindre en videre utvikling av fengselsbetjenten som ”nøkkelarbeider” i fengslene. Tjenestemannsrolleprosjektet som ble etablert i 1988 og varte i tre år, var rettet mot en frigjøring av fengselsbetjentenes ressurser til et mer konstruktivt arbeid som strekker seg utover de tradisjonelle kontrollør- og sikkerhetsoppgaver. Prosjektet dannet grunnlaget for kontaktbetjentordningen, som var sentral i arbeidet med St.meld. nr. 27 (1997-1998).

Kontaktbetjentordningen fremheves om et sentralt virkemiddel for å legge til rette for at de innsatte skal arbeid aktivt med egen rehabilitering i fengsel i den hensikt å motvirke et kriminelt handlingsmønster. Denne ordningen har møtt motstand blant fengselsbetjenter i praksisfengsler som i hovedsak er større fengsler(Johannesen, 2002). Fengselsbetjenter som arbeider i mindre fengsler sier imidlertid at de alltid har arbeidet på denne måten. Den eneste forskjellen er at kontaktbetjentarbeidet nå er mer systematisert(Hammerlin, 2008). Herav kan

det være grunn til å anta at størrelsen på fengslene har betydning for aspirantenes forståelse av arbeidet som kontaktbetjent.

2.8 Fengselsbetjentens yrkesrolle

Stillingsstittelen ”fengselsbetjent” benyttes som en generell betegnelse av yrkesrollen i denne undersøkelsen. For å forsøke å tydeliggjøre den sammensatte yrkesrollen, vil det i det videre skilles mellom kontaktbetjentrollen og kontrollørrollen. Kort fortalt benyttes betegnelsen 'kontrollør' når fengselsbetjentens handlinger knyttes til sikkerhetsfunksjoner, mens betegnelsen 'kontaktbetjent' benyttes når fengselsbetjentens handlinger knyttes til rehabiliterings- eller hjelpefunksjoner. Det blir redegjort for fengselsbetjentens arbeidsoppgaver som henholdsvis kontaktbetjent og kontrollør nedenfor.

2.8.1 Kontaktbetjent

Kontaktbetjenten omtales som et av flere verktøy for å nå kriminalomsorgens hovedmålsetning om å gjøre de innsattes tilbakeføring til samfunnet lettere. Som tidligere nevnt har kontaktbetjenten til oppgave å arbeide aktivt for å motivere den innsatte til å gjøre en egen innsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster. Kontaktbetjentens oppgaver varierer fra fengsel til fengsel, men består i hovedsak av å gi innsatte informasjon om fengselet, deres rettigheter og plikter samt andre oppgaver kontaktbetjenten kan bistå med. I tillegg skal kontaktbetjenten gjennomføre en kartlegging av innsattes problemer, behov og ressurser, og delta i planlegging av den innsattes fremtid i samarbeid med sosialkontor, arbeidskontor og skolemyndigheter(KSF,02/2002).

Kontaktbetjenten representerer den siden av yrkesrollen som består av å skape kontakt, hjelpe og vise forståelse for den innsattes situasjon i fengselet. Det innebærer å ha den mer medmenneskelige og jevnbyrdige kontakten med de innsatte, der en sammen med den innsatte skal arbeide med muligheter for rehabilitering. Etter mitt skjønn stilles det høye forventninger til dette arbeidet dersom en ser dette i forhold til de innsattes livssituasjon når de kommer i fengsel. Forskning viser at de innsatte har omfattende problemer på mange områder. Friestad og Hansen (2004) rapporterer at de innsattes problemer er preget av en opphopning av to eller flere levekårsproblemer. De har problemer i forhold til oppvekst, rus, psykiske og fysiske plager, de har liten tilknytning til arbeidslivet, de har liten sosial kontakt, de er bostedsløse, de har lav utdanning, gjeld og de har svart gjeld (Friestad & Hansen, 2004).

2.8.2 Kontrollør

Fengselsbetjenter må forholde seg til makt og maktutøvelse i arbeid med innsatte. Lovverk og instruksjoner gir en betydelig myndighet til fengselsbetjenter ifb med å forebygge og håndtere situasjoner der samfunnets sikkerhet er truet. Fengselsbetjenter ivaretar sikkerheten både gjennom dynamisk og statisk sikkerhet. Med 'dynamisk sikkerhet' menes mellommenneskelig relasjoner og systematiske former for samhandling med innsatte som har til hensikt å øke alles trygghet. På denne måten kan sikkerheten ivaretas i form av deltagelse i fritidsaktiviteter, kontaktbetjentarbeid eller at en er til stede i miljøet blant innsatte. Med 'statisk sikkerhet' menes tiltak som ringmur, gitter, kameraer eller regelbestemte kontrolltiltak. Det innebærer at sikkerheten kan ivaretas i form av innlåsing, urinprøvetaking, cellevisitasjon eller kroppsvisitasjon av innsatte. Det finnes også ekstreme sikkerhetstiltak som bruk av sikkerhetscelle, sikkerhetsseng, håndjern eller skjold. Fysisk maktanvendelse er altså en del av yrkesrollen (Skoglund, 2006).

Fengselsbetjenter er utøvere av makt i sitt daglige arbeid fordi de forvalter makt over andre mennesker. Maktutøvelsen skaper en asymmetri i samspillet mellom fengselsbetjenter og innsatte; Uniform og nøkler kan betraktes som er de fremste symbolene på den skjeve maktbalansen. Det stilles derfor krav til en høy etisk bevissthet hos fengselsbetjenter i tillegg til formelle regelverket for å regulere maktutøvelsen (Skoglund, 2006).

2.8.3 Yrkesrollen og holdninger til de innsatte

I lys av yrkesrollen er det grunn til å reflektere over noen sammenhenger som kan knyttes til utvikling av holdninger og verdier til de innsatte. I en evaluering av grunnutdanningen på KRUS ble nyutdannede fengselsbetjenter bedt om å nevne de tre viktigste tingene de hadde lært i løpet av den to årige utdanningen. Her rangerte fengselsbetjenter temaer knyttet til sikkerhet og reglement som det aller viktigste fremfor oppgaver knyttet til rehabiliteringsarbeid (Johannesen, 2002). I tillegg opplever nesten 40 % av aspiranter i praksisåret undervisningen i etikk som unyttig mens 45 % opplever etikkundervisningen som delvis relevant (Sund & Johnsen, 2004). Videre ga aspirantene i den samme undersøkelsen uttrykk for at kunnskap knyttet til oppgaver av sikkerhetsmessig art var det viktigste i yrkesutøvelsen. Hvis nyutdannede fengselsbetjenter, og aspiranters favorisering av kunnskap er et uttrykk for deres holdninger til de innsatte, kan det være grunn til bekymring for de som betrakter holdninger, og verdier til de innsatte som et viktig læringsområde i utdanningen (Skoglund, 2006).

2.9 Forskning på feltet

Det er gjennomført svært lite forskning knyttet til fengselsbetjentutdanningen i Norge. Bakgrunnen for dette kan være at yrket som fengselsbetjent har liten status, og at utdanningen først etter 2011 sannsynligvis blir godkjent som en høyskoleutdanning som er basert på 120studiepoeng. Likevel vil litteraturen som beskrives i det følgende danne et bakteppe for denne undersøkelsen fordi jeg ønsker å innhente opplysninger om aspirantenes holdninger og verdier til de innsatte i tilknytning til praksis som gjennomføres i egne praksisfengsler.

Tom Hildning Skoglund (2006) gjennomførte en kvantitativ undersøkelse ifb. sin hovedoppgave ved NTNU, titulert *Holdninger til fengselsinnsatte blant ansatte og innsatte på Ullersmo fengsel*.

I 2003 utførte dr.scient. Berit Johnsen og lektor Anette Sund på forskningsavdelingen ved KRUS en kvantitativ studie av praksisåret i fengselsbetjentutdanningen (Sund & Johnsen, 2004). Studien er avgrenset til å gjelde veiledning og opplæring av aspiranter.

I år 2000 gjennomførte Yngvil Grøvdal hovedoppgaven *Sånn er det bare: en kvalitativ studie av fengselsbetjentes arbeid* ved Institutt for kriminologi, UIO.

Omsorg i fengsel? av Cecilie E. Basberg (1999) er basert på studier av fengselsbetjentes arbeid på Bredtveit fengsel, forvarings- og sikringsanstalt.

I 1986 skrev Ragnar Kristoffersen en hovedfagsoppgave i sosialantropologi som har tittelen *Bagatellenes tyranni: Samhandlingsstrukturen i et norsk fengsel*. UIO.

3. TEORI OM LÆRING OG ERFARING AV HOLDNINGER

3.1 Holdninger

Teorier om kognitiv dissonans forsøker å forklare læring og erfaring ut fra holdninger. Begrepet holdning kommer fra det latinske ordet *aptitudo*, som betyr kroppsholdning. I dagligtale kan holdning sidestilles med ”innstilling” eller det engelske ordet *attitude*. Holdning består av en persons positive eller negative følelser til spesielle situasjoner, prinsipper eller personer. Begrepet består også av kognisjoner, som innebærer tanker, tro og oppfatninger. Deretter antas holdninger å føre til predisposisjoner for bestemte handlinger eller reaksjoner. Holdninger er altså av flerdimensjonal art og består av kognisjoner, følelser og handlingsintensjoner (Albrecht, Chadwick, & Jacobson, 1987).

3.2 Bakgrunn for holdningsdannelse

Holdninger tilegnes og påvirkes gjennom oppveksten fra betydningsfulle personer som foreldre, lærere eller slektninger. Barn, unge og voksne lar seg påvirke f.eks. i nærmiljøet, studentmiljøet eller arbeidsmiljøet. Våre holdninger påvirkes også av miljøforandringer, sosiale bevegelser i samfunnet eller folkeopinionen. Folkeopinionen og media kan fort bli trendsettende for hva den enkelte skal mene. Når det gjelder holdninger til f.eks. etniske grupper, politiske partier, minoriteter eller utstøtte grupper, er det vanlig å forklare en persons holdninger til disse gruppene ut fra en persons oppdragelse – snarere enn ut fra særegne egenskaper ved disse gruppene. Hvis en person f.eks. begrunner sine holdninger til personer som har begått lovbrudd, med å si: ”en gang kriminell, alltid kriminell”, så vil slike begrunnelser beskrives som fordommer som kan forklares ut fra personen selv som innehar holdningen og hans/hennes sosiale bakgrunn (Iltstad, 2004). Det vil si at miljøet eller konteksten rundt en person har betydning for personens holdninger til f.eks. lovbrøyttere.

3.3 Holdninger og kognitiv dissonans

Forståelsen av begrepet holdninger som det tidligere er gjort rede for, har hatt betydning for utviklingen av teorier som forsøker å forklare hvordan holdninger læres og erfares. Et sentralt spørsmål har vært hvordan sammenhengen er mellom kognisjoner, følelser og atferd, som holdninger består av. Et annet sentralt spørsmål har vært hvordan forholdet

mellom de ulike holdningene er (Albrecht, Chadwick & Jacobson, 1987). Dette er spørsmål som har ført til utvikling av teorier om kognitivt konsistens. Det vil si at personer søker etter kognitiv likevekt, eller at de forsøker å komme ut av ubehaget når det foreligger uoverensstemmelser mellom kognitive elementer. Dette er spørsmål som har ført til framvekst av teorier om kognitiv dissonans som vil bli utdypet nedenfor (Skaalvik & Skaalvik, 2005).

3.4 Festingers teori om kognitiv dissonans

Festinger (1957) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 64) beskriver kognisjoner som sentralt i teorien, i tillegg til at begrepet spenner vidt og er lite presist definert. Begrepet henviser til en persons informasjon, kunnskap, tro, mening og oppfatning. En kognisjon kan være kunnskap om egen atferd, f.eks. ”jeg røyker ti sigaretter hver dag” eller ”jeg kjører bil til og fra jobben” eller ”jeg kjører vanligvis fortere enn tillatt”. En annen kognisjon kan være en persons oppfatning av seg selv, f.eks. ”jeg er en pålitelig person”. En tredje form for kognisjon kan være en persons kunnskap om omgivelsene, f.eks. ”å kjøre bil øker forurensningen” eller ”røyking øker sjansen for lungekreft”.

Festinger (1957) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 64) hevder at våre kognisjoner kan være relevante eller irrelevante i forhold til hverandre. Kognisjoner som er relevante knyttes sammen og gir grunnlag for en analyse, f.eks. ”jeg har kjøpt ny kjole” og ”jeg kan ikke betale mine regninger”. Kognisjoner som er irrelevante knyttes ikke sammen, og det gir ingen mening å analysere forholdet mellom ”USA har sendt opp en romferje” og ”jeg har kjøpt en ny kjole”. Relevante kognisjoner kan være i samsvar eller i dissonans med hverandre. To kognisjoner er dissonante hvis de er psykologisk uforenelige. I følge teorien vil det da oppstå et behov for å redusere dissonansen. Noen kognisjoner gir forventet dissonans, f.eks. ”jeg har kjøpt ny kjole” og ”jeg kan ikke betale mine regninger”. En forutsetning for denne forventede dissonansen er at personen ønsker å betale sine regninger. Dette eksemplet viser at logiske analyser av forventet dissonans gjøres på bakgrunn av visse betingelser som det ikke alltid er mulig å vite noe om.

3.5 Dissonans i lys av selvoppfatning

Festinger (1957) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 65) hevder at styrken av en dissonans er avhengig av hvor betydningsfulle kognisjonene i dissonans er. Det innebærer at jo mer kognisjonene betyr for personen, jo sterkere vil dissonansen bli. I et eksperiment ble en

gruppe studenter lokket til å overtale andre studenter til å delta i en spennende aktivitet når den egentlig var kjedelig. Festinger (1957) viser til at den forventede dissonansen oppsto mellom kognisjonene ”aktiviteten er kjedelig” og ”jeg sa at aktiviteten var morsom”. Aronson (1973) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 65) gir en annen fortolkning i lys av en persons selvoppfatning: Da studentene sa at aktiviteten var festlig, forledet de andre studenter til å delta. Av den grunn mener Aronson(1973) at dissonansen oppstår mellom kognisjonene ”jeg har fortalt noe som jeg ikke tror på som har negative konsekvenser for andre” og ”jeg er en pålitelig person”. Aronson(1973) hevder videre at denne dissonansen truer en persons oppfatning av seg selv, og derfor vil behovet for å redusere dissonansen være spesielt sterk.

Rosenberg(1979) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 72) hevder at en persons oppfatning av seg selv, er vedkommendes grunnleggende referanseramme, og at en alltid handler ut fra en tydelig, eller en indirekte forestilling om hva slags person en er. De oppfatningene en person har om seg selv, har sin bakgrunn i personens tidligere erfaringer, og hvordan disse erfaringene er forstått og tolket. Begrepet selvoppfatning vil bli nærmere utdypet nedenfor.

3.5.1 Selvoppfatning

'Selvoppfatning' defineres som enhver oppfatning, vurdering, forventning, tro eller viten en person har om seg selv. Selvoppfatning brukes som en fellesbetegnelse for både selvvurdering, selvverd, selvakseptering og forventning om mestring. En person kan ha forventninger til seg selv, vurdere seg selv negativt eller positivt og verdsette seg selv høyt eller lavt. Selvoppfatning påvirkes av mange forhold og er et resultat av samhandlingen mellom en person og hans/hennes omgivelser (Skaalvik & Skaalvik, 2005). Det blir redegjort for de fem viktigste kildene som påvirker vår selvoppfatning her.

3.5.2 Kilder til selvoppfatning

Det skilles mellom ytre og indre kilder til selvoppfatning. En indre kilde til selvoppfatning gir en følelse av kompetanse uavhengig av anerkjennelse fra omgivelsene, mens en ytre kilde til selvoppfatning knyttes til erfaringer som gjøres i sosiale sammenhenger. Mestringserfaringer betegnes som en indre kilde til selvoppfatning mens de øvrige kildene som blir utdypet nedenfor betegnes som ytre kilder til selvoppfatning (Skaalvik & Skaalvik, 2005).

Bandura(1986) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 92) viser til *mestringserfaringer* som den viktigste kilden til forventning om mestring. Med 'mestringserfaringer' menes

tidligere erfaringer med å mestre oppgaver maken til de vurderingen gjelder.

Mestringserfaringer øker forventningene om mestring av lignende oppgaver, mens erfaringer med å mislykkes reduserer forventninger om mestring. I begynnelsen av en læreprosess er det meget uheldig med erfaringer med å mislykkes fordi det har konsekvenser for våre forventninger om å mestre tilsvarende oppgaver senere. Dersom vi får erfaringer med å lykkes i starten av en læreprosess, vil våre forventninger om å mestre styrkes i forhold til vanskelige oppgaver vi nå arbeider med.

En annen kilde til selvoppfatning er knyttet til andres vurderinger. I samhandling mellom mennesker blir vi iaktatt og vurdert av andre. Slike vurderinger oppfatter vi og de er en viktig kilde til informasjon om oss selv. Rosenberg((1979) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 97) hevder at vi vurderer oss selv ut fra andres synspunkt fordi vi lærer å ta andres roller. Rolletaking innebærer å overta andres normer og verdier, som vi bruker som grunnlag når vi vurderer seg selv. Etter hvert lærer vi generaliserte normer og verdier som vi møter i omgivelsene våre og vurderer oss selv ut fra disse generelle normene.

I sosial sammenlikning legger Festinger(1954) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 100) vekt på den direkte sammenlikningen vi gjør av seg selv med andre. Å vurdere seg selv avhenger ikke bare av hvordan en blir vurdert av andre, men også av hvordan en oppfatter seg selv i situasjonen. Hvilken betydning sosial sammenlikning har for vår selvoppfatning, kommer an på om sammenlikningen skjer på et område som er viktig for oss. Vi sammenlikner oss med andre som er mest mulig lik oss selv når det gjelder f.eks. erfaringer, kjønn eller atferdsmønster. En slik sammenlikningsgruppe betegnes som en referansegruppe, og kan f.eks være skoleklassen eller yrkesgruppen. I tillegg sammenlikner vi oss også med enkeltpersoner. I mange situasjoner er ikke direkte sammenlikning mulig, men sammenlikning foregår gjennom f.eks. lærerens vurderinger av elevene i form av å sette karakterer og gi muntlige tilbakemeldinger.

Selvattribusjon som også er en kilde til selvoppfatning, knyttes til hvordan vi forklarer bakgrunnen for vår egen atferd og hvordan atferden virker inn på vår selvutvurdering og våre forventninger om mestring. Rosenberg(1979) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 92) skiller mellom 'internal attribusjon' som tilskrives noe ved en selv – f.eks. egne evner og innsats – og 'eksternal attribusjon' som tilskrives noe utenfor en selv – f.eks. kvalitet på undervisningen og oppgavenes vanskelighetsgrad. Graden av kontrollerbarhet er også et aspekt innenfor attribusjon. Til tross for at innsats og evner betegnes som internale forklaringer, oppfattes evner som ukontrollerbare og innsats som kontrollerbar. Eksternale attribusjoner oppfattes vanligvis som ukontrollerbare for eleven.

Rosenberg(1978) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 111) benytter betegnelsen *psykologisk sentralitet* om vurderinger vi gjør av oss selv på områder som har betydning for oss, og i vårt miljø. I en undersøkelse av Harter og Mayberry(1984) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 111) vurderte elever fra 5 – 7 klassetrinn sin egen kompetanse i forhold til for eksempel idrett, skoleprestasjoner, utseende, og atferd. I tillegg ble elevene spurt om hvor viktige de ulike områdene var for dem. Der hvor elevene opplevde at de hadde høyest kompetanse på områder som de vurderte som viktige hadde elevene en høy selvoppfattning. Disse elevene vurderte områder der de hadde lavere kompetanse som mindre viktige. De av elevene som la vekt på områder der de hadde liten kompetanse, hadde en lav selvoppfattning. Dette viser at en negativ selv vurdering på et bestemt område kan medføre lav selvoppfattning for noen, men ikke for andre, og at den verdien personen tillegger områdene har betydning for dette. Rosenberg(1977) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 114) hevder at vår selvoppfattning påvirkes i negativt i et dissonant miljø.

3.5.3 Selvoppfattning og dissonant kontekst

Rosenberg (1977) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 113) betegner konteksten som dissonant når en person skiller seg sterkt ut i fra miljøet på et eller annet vis. Miljøet betegnes ikke som dissonant i seg selv, men vil være dissonant for den personen som skiller seg ut fra konteksten. En elev kan f.eks. skille seg ut fra resten av klassen pga. atferd, religion, eller kulturell bakgrunn. Det kan oppstå ulike typer av dissonant kontekst, for eksempel en verdi kontekst som kan være et syn på hva som er viktig, og hva som er akseptert atferd.

Rosenberg(1977) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 114) begrunner at et dissonant miljø har negativ betydning for en persons selvoppfatning ved at en person til stadighet vil bli konfrontert med hvor negativt hun selv og hennes yrkesgruppe blir vurdert. Rosenberg(1977) hevder videre at vil føle seg utenfor, eller at det er noe ”feil” ved en selv når vi er i en dissonant kontekst. For å redusere dissonans vil vi benytte ulike strategier som beskrives slik.

3.6 Strategier for å redusere dissonans

Festinger(1957) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 66) viser til at dissonans medfører en psykologisk ubehagelig tilstand, derfor vil en forsøke å redusere den. Det er tre sannsynlige måter å redusere dissonans på: Enten ved å endre kognisjoner om egen atferd, eller ved å endre sin oppfatning av omgivelsene, eller ved å etablere nye kognisjoner. Det vil nedenfor bli beskrevet et eksempel som viser hvordan en kan redusere dissonans ut fra hver

av disse måtene. Dissonansen gjelder følgende kognisjoner: ”jeg kjører ofte fortere enn tillatt” og ”jeg er en pålitelig person”. Dissonansen kan reduseres ved å slutte å kjøre for fort. Dette vil endre oppfatningen av egen kjøreatferd. Oppfatningen av seg selv som en pålitelig og lovlydig person vil være vanskelig å endre fordi vi beskytter den selvoppfatningen vi har. Sammen med fartsreduksjon, vil den enkleste måten å redusere dissonans på være å etablere nye kognisjoner. Det kan være å tro at det er ikke farten som tar liv, eller en kan se på seg selv som en så god sjåfør at det ikke er farlig å kjøre for fort. Det kan også være å overbevise seg selv om at når alle andre kjører over fartsgrensene, så kan jeg også gjøre det (Skaalvik & Skaalvik, 2005).

3.7 Valg kan etterfølges av dissonans

Festinger (1957) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 67) legger vekt på at dissonans vanligvis oppstår som oftest på bakgrunn av et valg. Det kan forklares med at det er få situasjoner som er uten nyanser, samtidig som de kan ses fra flere sider. Derfor blir valg og beslutninger foretatt etter en avveining mellom alternativer som har sine positive og negative sider. Det en ikke velger vil ha sine positive sider, og det en velger vil ha sine negative sider. Det er derfor slike valg vanligvis etterfølges av en dissonans. Dette kan forklares som en dissonans mellom bevisstheten om at en har vraket et alternativ, og at dette alternativet hadde momenter som var tiltrekkende. Samtidig kan en ha valgt et alternativ som også hadde momenter som ikke var tiltrekkende.

Festinger(1957) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 67) viser til at den vanligste måten å redusere dissonans på etter at et valg er foretatt, er å endre holdningene til begge alternativene. De positive aspektene ved valget kan bli forsterket mens de negative blir skjøvet i bakgrunnen. Det kan gjøres ved å søke informasjon om det alternativet en har valgt. En handling kan også ha negative konsekvenser som individet ikke visste om da valget ble tatt. I følge teorien vil dette lede til dissonans mellom bevisstheten om å ha gjennomført handlingen og følgene av den. Aronson (1973) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 67)hevder at den mest effektive måten å redusere dissonans på i slike tilfeller, er å gjøre det beste ut av situasjonen som har oppstått. Derfor vil en endre holdninger til denne situasjonen. Dette ble bekreftet av Brehm (1959) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 68) i et eksperiment: Jenter og gutter i tenårene fikk en belønning for å spise grønnsaker de ikke likte. Noen av dem ble fortalt at dette ville bli formidlet til deres foreldre. Dette innebar at de senere sannsynligvis ville bli nødt til å spise grønnsaker hjemme. Tanken på å spise grønnsaker som

de ikke likte skulle resultere i en dissonans. Brehm (1959) fant at tenåringene som ble gitt forestillingen om at de kunne bli nødt til å spise grønnsaker hjemme endret innstilling, og vurderte grønnsakene mer positivt enn de hadde gjort før. En reduksjon av kognitiv dissonans kan innebære en rettferdiggjøring av egen atferd.

3.8 Rettferdiggjøring av egen atferd

Når en person har tilkjennegitt en holdning, vil dissonans sannsynligvis oppstå dersom hans/hennes atferd ikke er i samsvar med den uttrykte holdningen. Hvis en person uttrykker en holdning, vil denne innstillingen derfor med letthet styrkes og atferden vil tilpasses holdningen. Freedman og Fraser(1966) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 68) viste dette i et eksperiment der huseiere ble oppfordret til å sette opp et stygt skilt på eiendommen sin. På skiltet stod det skrevet: ”Kjør forsiktig”. Så få som 17 % av huseierne sa seg villig til å sette opp skiltet. En annen gruppe huseiere hadde noen uker tidligere blitt bedt om å skrive seg på en liste til inntekt for større sikkerhet i trafikken. På denne måten stilte huseierne seg positiv til aksjoner for større trafiksikkerhet. Det var lite forpliktende å skrive seg på en slik liste, og det var lett å få huseierne til å gjøre det. Noen uker senere ble huseierne bedt om å sette opp det stygge skiltet på eiendommen sin, og 55 % gjorde det. Eksperimentet viser at det er viktig å ta standpunkt og gi uttrykk for det. For å avverge dissonans vil senere atferd kunne påvirkes noe av den tidligere erklæringen om økt trafiksikkerhet. Dersom atferd på et senere tidspunkt ikke er forenelig med erklæringen, vil atferd ikke være så enkelt å rettferdiggjøre (Aronson, 2004)

Ut fra teorien om kognitiv dissonans vil en prøve å rettferdiggjøre handlinger som ikke har en tydelig begrunnelse. Aronson (1973) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 68) peker på at jo mer en har kjempet for noe eller gitt avkall på for noe, jo større vil behovet være for å rettferdiggjøre handlingen(e) en gjorde i den forbindelse. Aronson og Mills (1959) referert i (Skaalvik & Skaalvik, 2005, 68) har forsøkt å vise dette i et eksperiment hvor en gruppe kvinner skulle møtes for å diskutere seksualpsykologi. En gruppe kvinner ble tatt opp, mens en annen gruppe måtte gjennomføre en lett opptaksprøve, og en tredje gruppe måtte gjennomføre en vemmelig opptaksprøve. De påfølgende samlingene hvor kvinnene diskuterte seksualitet, ble gjort så kjedelige som mulig. I ettertid ble opptaksprøvene vurdert slik at jo mer ubehagelig opptaksprøven hadde vært, desto mer positivt ble den vurdert. Det innebærer at jo mer det hadde kostet de kvinnelige deltakerne å delta, jo mer positivt vurderte de den kjedsommelige diskusjonen om seksualpsykologi.

Vår oppfatning av oss selv som moralsk og lovlydig er vanskelig å endre, derfor kan vi rettferdiggjøre vår atferd gjennom å beskytte vår selvoppfattning. Aronson(2004) viser dette i et tenkt eksperiment der en person gjennomfører en handling som har negative konsekvenser for en annen person. Som følge av dette oppstår en dissonans mellom følgende kognisjoner: ”jeg har skadet en annen person” og ”jeg er en pålitelig og ansvarsfull person”. Hvis du er klar over at du har skadet en annen person, kan ikke dissonansen reduseres ved at du sier til deg selv at du har ikke gjort noe galt. Aronson hevder at den mest effektive måten å redusere dissonans på, er å legge skylden på han/hun som er blitt utsatt for handlingen. Det kan en gjøre ved å si til deg selv at personen fortjente det og/eller at han/hun var en slem person. På denne måten beskytter du din egen selvoppfatning ved å legge skylden på offeret. Med andre ord; fordi jeg en er en sympatisk og pålitelig person som ikke er slem mot andre mennesker, må du ha fortjent alt jeg gjorde mot deg. Tankeeksperimentet viser at behovet for å rettferdiggjøre en handling kan føre til endring av holdninger (Aronson, 2004).

En annen form for rettferdiggjøring som ikke trenger å føre til holdningsendringer kan være å fortelle en hvit løgn for å unngå å såre andre. Dette kan illustreres i et eksempel: ”Joe” kommer på jobb og ser sin kollega ”Joyce” henge opp et redselsfullt bilde på kontoret de deler. Joe er på nippet til å si hva han mener, men Joyce kommer han i forkjøpet ved å spørre: ”Hva syns du om bilde jeg har malt?” Joe sier spontant at det er pent. Dette vekker dissonans mellom kognisjonene ”jeg sa at bilde var fint, selv om jeg mente det var grusomt” og ”jeg er en pålitelig person”. Dissonansen kan reduseres ved at Joe sier til seg selv at det er viktig å ikke såre andre mennesker. På denne måten kan handlingen rettferdiggjøres i situasjonen som oppstod (Aronson, 2004).

3.9 Samfunnets forventninger til rollen som fengselsbetjent

”Folk flest” vet ikke så mye om fengselsbetjentes arbeid fordi det nærmest er usynlig. På bakgrunn av oppslag i media når noe går galt – f.eks. rømminger eller at det begås ny kriminalitet under soning –vil synet på fengsel og fengselsbetjentes arbeid være negativt ladet. Fengslene er et lukket system og strengt regulert; derfor kjenner svært få til hva som egentlige foregår i dem. På bakgrunn av min egen yrkeserfaring fra kriminalomsorgen har jeg møtt folk som tror at det finnes mange fengselsbetjenter som er ”glad i makt” og liker å bestemme. Samtidig er det flere som hevder at det eksisterer en oppfatning blant folk om at fengselsbetjentkulturen er fangefiendtlig og sikkerhetsorientert. I følge litteraturen medfører

dette at fengselsbetjenter, som er en gruppe med sterkt solidaritet, verner om yrket sitt og mener at folk ikke forstår dem (Bennett, Crewe, & Wahl Andersen, 2008).

På en annen side viser en undersøkelse (Advokatforeningen, 2007) om holdninger til straff og straffegjennomføring at folk synes at straffen bør ha et innhold som medfører at lovbrøteren skal gis en mulighet til å forbedre seg, og dermed komme ut av den kriminelle virksomhet med tanke på en senere tilbakeføring til samfunnet. Samfunnets forestilling om at fengselsbetjenter er ”glad i makt” og liker å bestemme på den ene siden, og kravet til at innsatte skal gis en mulighet til å forbedre seg gjennom fengselsbetjentenes yrkesutøvelse på den andre siden, kan undersøkes empirisk og drøftes i lys av teorien om kognitiv dissonans.

4. OM METODE

4.1 Problemstilling

Denne undersøkelsen retter søkelyset mot aspiranter i fengselsbetjentutdanningen og deres holdninger til innsatte i praksisåret. Studien har blitt gjennomført som en kvalitativ studie basert på halvstruktureerte intervjuer. I lys av problemstillingen var det hensiktsmessig å intervjuer tretti aspiranter fordelt på to utvalg. Det første utvalget bestod av femten aspiranter som hadde begynt på forkurset, mens det andre utvalget bestod av femten aspiranter som hadde gjennomført praksisåret. Intervjuene med begge utvalgene blir gjennomført over tre dager i slutten av januar som er semesterstart.

- *Hvilke holdninger og verdier har aspirantene som begynner ved fengselsbetjentutdanningen til arbeid med innsatte i fengsel?*
- *Hvilke holdninger og verdier har aspirantene som har gjennomført praksisåret til innsatte i fengsel?*

4.2 Forskningsmetodisk tilnærming

I den samfunnsvitenskapelige tradisjonen skiller en mellom kvalitative og kvantitative metoder for å studere og belyse forskningsspørsmål. Kvalitative metoder undersøker få enheter og gir data i form av tekst, mens kvantitative studier omfatter måling av variabler i et stort utvalg av enheter og gir data som kan tallfestes. Metodene kan benyttes hver for seg, eller de kan kombineres og dermed være utfyllende i forhold til hverandre (Ringdal, 2001).

Det er i denne undersøkelsen benyttet en kvalitativ tilnærming til forskningsfeltet. Kjennskap til feltet, og lite forskning på temaer knyttet til denne undersøkelsens problemstilling har vært avgjørende for valg av metode. En kvalitativ tilnærming der det stilles store krav til åpenhet og fleksibilitet, ble ansett som egnet for å belyse denne studiens problemstilling (Thagaard, 2003).

4.3 Tidsdesign

For å gjøre denne undersøkelsen mest mulig valid bør den gjennomføres som tidsdesign. Formålet med tidsdesign er å studere endringer og stabilitet over tid, basert på gjentatte målinger av det fenomenet en ønsker å undersøke. Tidsdesign kan også være prospektive der analyseenheterne følges fremover i tid (Ringdal, 2001). Å gjennomføre denne studien som prospektivt tidsdesign innebærer at det samme utvalget burde ha blitt intervjuet før de skal gjennomføre praksisåret, og etter at de har gjennomført praksisåret. Dette har ikke latt seg ikke gjøre i og med at masteroppgaven i følge studiehandboken er normert til et semester (NTNU Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet Fakultetet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, 2005-2006).

4.4 Valg av aspiranter

Denne studien har tatt utgangspunkt i aspiranter i fengselsbetjentutdanningen som har kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen. Derfor er denne studien basert på to utvalg: det ene utvalget som bestod av femten aspiranter som ennå ikke hadde gjennomført praksisåret, og det andre som bestod av femten aspiranter som hadde gjennomført praksisåret. Det var veileders erfaring som forsker som lå til grunn for at tretti aspiranter fordelt på to utvalg ble vurdert som tilstrekkelig for å belyse problemstillingen på en best mulig måte. Utvalgene ble også foretatt ut fra tilgjengelighetsutvelging i den forstand at mitt kjennskap til miljøet i kriminalomsorgen gjorde det lettere å spørre aspiranter om de var villige til å stille opp i denne undersøkelsen.

For at utvalgene skulle bli mest mulig representative, ble ni menn og seks kvinner valgt til hvert utvalg; dette gjenspeiler kjønnsfordelingen i kullene utvalgene er hentet fra. Skolen rapporterte at kjønnsfordelingen i aspirantkullet som ennå ikke hadde gjennomført praksisåret var 43 % kvinner og 57 % menn, mens kjønnsfordelingen i aspirantkullet som hadde gjennomført praksisåret var 42 % kvinner og 58 % menn.

Et annet punkt det er grunn til å redegjøre her er knyttet til utvalget som ennå ikke hadde gjennomført praksisåret. I dette utvalget hadde åtte av i alt femten aspiranter vært vikarer i fengsel før de begynte på skolen. I lys av problemstillingen kan det bety at forskjeller i datamaterialet kommer til syne mellom aspiranter som er uten erfaring fra fengsel, og aspiranter som har erfaring fra fengsel. Det vil si at det er færre aspiranter som blir intervjuet,

og danner grunnlaget for datamaterialet knyttet til de som er uten erfaring fra etaten i motsetning til aspiranter som har erfaring fra etaten i denne undersøkelsen.

Et siste forhold det kan være grunn til å nevne er at aspirantene i utvalget som skal ut i praksis har gjennomført fire av i alt fem uker på forkurset når intervjuene gjennomføres. Det kan derav være grunn til å anta at undervisningen på forkurset kan påvirke aspirantenes svar i intervjuene. Likevel er det grunn til å tro at spørsmål som krever dypere refleksjoner gir svar som er i tråd med aspirantenes tidligere erfaringer.

4.5 Forskningsintervju

Forskningsintervjuet er en av flere kvalitative metoder, og beskrives som en velegnet metode for å innhente informasjon om hvordan en forstår seg selv og sine omgivelser. I lys av problemstillingen var det derfor viktig å oppfordre aspirantene til å gå i dybden og å reflektere over sine forestillinger og erfaringer slik at de kunne gi fyldige svar. Et kvalitativt intervju kan utformes på flere måter, og i denne undersøkelsen ble en delvis strukturert tilnærming benyttet. Denne tilnærmingen kjennetegnes av sin fleksibilitet; temaene er fastlagt på forhånd mens rekkefølgen bestemmes underveis i intervjuet. Jeg kan dermed følge aspirantens fortellinger og sørge for å innhente opplysninger om temaene som er fastsatt i utgangspunktet. I tillegg til kunnskap om temaet, hevder Kvale (1997) at den som foretar intervjuene bør ha sosiale ferdigheter – dvs. at det er av betydning å kunne håndtere menneskelige situasjoner i tillegg til å ha trening fra denne type situasjoner for at intervjuet skal bli vellykket. Det har derfor vært viktig å gjennomføre et prøveintervju som kan være en god treningssituasjon før selve intervjuene gjennomføres. Prøveintervjuet ifm med denne undersøkelsen vil bli nærmere beskrevet i kap. 4.5.2.

4.5.1 Intervjuguiden

I lys av problemstillingen er det utarbeidet to intervjuguiden i denne undersøkelsen som er identiske, bortsett fra at aspirantene i utvalget som skal ut i praksis (Vedlegg: a) blir bedt om å reflektere over hvordan de tror det vil bli, mens aspirantene i utvalget som har gjennomført praksisåret (Vedlegg: b) blir bedt om å reflektere over erfaringer. Begge intervjuguidene består hver av seks temaer som kort blir beskrevet nedenfor.

Det første temaet omhandler faktoren kjønn, mens det andre temaet er knyttet til erfaringer fra fengsler som er kategorisert med høyt eller lavt sikkerhetsnivå. Hensikten er å

forsøke å finne forskjeller i holdninger til innsatte knyttet til kjønnsfordeling og graden av sikkerhet. Det tredje temaet er knyttet til begrunnelser for yrkesvalg –for å tydeliggjøre aspirantenes intensjoner med å velge yrket som fengselsbetjent. Det fjerde temaet etterspør aspirantenes vurderinger i forhold til hva som er godt fengselsbetjentarbeid. Svarene kan belyse andre fengselsbetjenters holdninger til de innsatte, men det kan også være et uttrykk for egne holdninger til de innsatte. Videre blir aspirantene bedt om å reflektere over hvilke oppgaver de foretrekker knyttet til oppgaver som henholdsvis kontrollør og kontaktbetjent – det femte temaet. Aspirantenes begrunnelser kan gi svar på bakenforliggende antagelser og oppfatninger i lys av problemstillingen. I et oppfølgingsspørsmål blir aspiranten bedt om å reflektere over balansegangen mellom disse to rollene, der svaret kan tydeliggjøre hvilke oppgaver som har mest betydning i yrkesrollen. Avslutningsvis blir aspirantene spurt om å svare kort på hva som kjennetegner en flink fengselsbetjent. Temaet er et supplement til de tidligere temaene i guiden, og et uttrykk for at intervjuet nærmer seg slutten.

4.5.2 Utprøving av intervjuguiden

For å være mest mulig forberedt til intervjusituasjonen ble intervjuguiden prøvd ut i samarbeid med en fengselsbetjent med lang erfaring fra arbeid med innsatte. Først og fremst ville dette gi svar på om tjue minutter var tilstrekkelig for å gjennomføre intervjuet. Enda viktigere var det å finne ut om spørsmålene som ble stilt var lettfattelige og forståelige. Spørsmålsstillingene danner grunnlaget for selve undersøkelsen, og har til hensikt å innhente kunnskap om aspirantens livsverden i den hensikt å belyse problemstillingen (Kvale, 1997). Det viste seg å være nyttig å bruke diktafon – både for å lære å bruke den og for å få en formening om kvaliteten på opptaket. Fengselsbetjenten ble bedt om å komme med synspunkter og forslag til endringer når hun mente det passet i løpet av intervjuet. Tilbakemeldinger ble notert og tatt med i den videre redigeringen av intervjuguiden.

4.5.3 Informasjon til aspirantene i forkant

Aspirantene i begge kullene ble gitt både skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet av deres nærmeste overordnende som er førstebetjentene på skolen. Det kan være problematisk for aspirantene som er i en underordnet posisjon å motta informasjon om prosjektet fra førstebetjentene fordi aspirantene da kan føle at de må delta i undersøkelsen. I tillegg kan bruk av uniform med tilhørende rangordninger forsterke aspirantenes forpliktelse til å delta i prosjektet. Det kan altså være grunn til å stille spørsmål om kravet til frivillighet er

godt nok ivaretatt når aspirantene, som selv har rett til å bestemme om de vil delta i denne undersøkelsen, blir gitt informasjon om den av førstebetjentene (Kvale, 1997). Kravet til frivillighet kunne nok i langt større grad blitt ivaretatt dersom jeg hadde vært tilstede for å informere om prosjektet. I dette tilfellet kunne imidlertid min tidligere yrkeserfaring som fengselsbetjent også ha fått aspirantene til føle at de måtte delta i prosjektet dersom jeg hadde informert om prosjektet; aspiranter står jo i et underordnet forhold til alle fengselsbetjenter. Ettersom det er mange år siden jeg arbeidet som fengselsbetjent og har liten tilknytning til kriminalomsorgen, er det grunn til å tro at kravet til frivillighet hadde blitt bedre ivaretatt dersom jeg hadde informert om prosjektet istedenfor førstebetjentene.

Skriftlig og muntlig informasjon ble første gang gitt fire uker før intervjuene var planlagt gjennomført. Aspirantene fikk informasjon om hovedtrekkene i undersøkelsen. I tillegg fikk aspirantene informasjon om at ingen andre enn jeg ville ha tilgang til datamaterialet som ble samlet inn – altså ville all informasjon bli behandlet konfidensielt, bl.a. ved å ikke offentliggjøre data som kan medføre at aspirantenes identitet blir avslørt (Kvale, 1997).

To uker før intervjuene skulle gjennomføres ble aspirantene minnet om prosjektet av førstebetjentene. Aspirantene ble gitt informasjon om at deltagelsen ville skje på frivillig basis og at det ville være mulig å trekke seg fra prosjektet når som helst underveis. Aspirantene ble rekruttert til prosjektet ved å skrive seg på lister. Kvale (1997) hevder at ved å måtte selv melde seg på, så besørgeres en form for selvutvelgelse – en måte å ivareta kravet til informert samtykke på.

Det var atten aspiranter som samtykket i å delta fra kullet som ennå ikke hadde vært i praksis, mens femten aspiranter samtykket i å delta fra kullet som hadde gjennomført praksisåret.

4.6 Gjennomføring av undersøkelsene

Noen dager før datainnsamlingen skulle foregå ble jeg tilsendt navnelister over aspirantene som hadde samtykket til å delta i prosjektet. For å sikre meg mot frafall ble navnelisten i utvalget av aspiranter som ennå ikke hadde gjennomført praksisåret (18 stk.) stående uendret frem til datainnsamlingen skulle foregå.

Tretti intervjuer ble gjennomført over tre dager. Datainnsamlingen foregikk på KRUS og ble utført mellom kl. 08.25 og kl. 15.40, som er innenfor aspirantenes arbeidstid. Det var satt av tjue minutter til hvert intervju, i tillegg til pauser. To av aspirantene trakk seg mens

datainnsamlingen foregikk. Dette er i samsvar med kravet til informert samtykke som gjorde at aspirantene hadde rett til å trekke seg fra prosjektet på ethvert tidspunkt (Kvale, 1997).

Alle aspirantene ga tillatelse til at det ble benyttet diktafon i intervjuet. Til tross for at aspirantene ga uttrykk for at de var klar over temaet for undersøkelsen fant jeg det nødvendig i noen tilfeller å gi en kort informasjon om prosjektet i forkant av intervjuet. Likevel var det noen av aspirantene som spurte om hva som skulle undersøkes etter at intervjuet var gjennomført. Det kan forklares med at jeg ikke hadde vært tydelig nok, eller at det ble gitt for mye informasjon i forkant av intervjuet. På en annen side kan aspiranten ha følt seg litt preget av situasjonen, og klarte av den grunn ikke å fange opp informasjonen som ble gitt (Thagaard, 2003).

Temaene i intervjuguiden var fastlagt på forhånd, og noen ganger ble rekkefølgen endret fordi det var nødvendig å følge opp andre innspill som aspirantene brakte inn i intervjuet. Dette er i samsvar med den fleksibilitet som kjennetegner et halvstrukturert forskningsintervju. Hvert intervju ble avsluttet med spørsmål om aspirantene hadde noe å tilføye utover det som allerede var fortalt. Her ga flere av aspirantene utfyllende informasjon i forhold til de foregående temaene i intervjuguiden. Kvale forklarer dette med at temaene måtte få tid til å modnes før aspirantene kunne gi utfyllende svar (Kvale, 1997).

Jeg opplevde flere ganger at aspirantene hadde forventninger om forståelse for svarene som ble gitt. Det kan derfor stilles spørsmål om hva intervjuet betyr for aspirantene. Det kan være at de benyttet intervjusituasjonen for å utvikle sin selvforståelse i yrkesrollen. Dette kan forklares med at aspirantene kjente til min tidligere yrkesbakgrunn, og dermed opplevde en samhørighet med meg (Kvale, 1997). På en annen side forsøkte jeg å la være å avkrefte eller bekrefte et svar som ble gitt, for å innhente mest mulig av aspirantenes egne refleksjoner og synspunkter på spørsmålene som ble stilt.

4.7 Bearbeiding av data

Kvale (1997) hevder at tolking av data allerede begynner i intervjusituasjonen. Det er derfor forskningsprosessen er preget av flytende overganger mellom innsamling av data og analyse av materialet. Det var imidlertid et klart skille da jeg avsluttet den direkte kontakten med aspirantene og gikk over til å analysere og tolke det transkriberte data-materialet. Forholdet til aspirantene fikk da en indirekte karakter, og de etiske retningslinjene som beskytter aspirantene (som intervjuobjekter), skulle vise vei i fortolkningen av de tretti transkriberte intervjuene fra denne studien (Kvale, 1997).

4.7.1 Transkribering av intervjuene

Transkribering av intervjuene ble gjennomført umiddelbart etter at datainnsamlingen var avsluttet. Opptakene var av god kvalitet og gjorde det lett å skrive ned det som ble sagt. Til tross for at flere av aspirantene snakket dialekt ble ordene av flere grunner skrevet på bokmål. Det er svært vanskelig å skrive ordene på dialekt, dessuten ville det bli mer forståelig for meg å lese bokmål når selve analysearbeidet skulle begynne. En annen viktig grunn var at min oversettelse fra dialekt til bokmål styrker anonymiseringen av data når sitater gjengis senere i oppgaven (kap. 5). Det var viktig å være bevisst på at meningen i aspirantenes beskrivelser ikke forsvant i oversettelsen. Derfor ble intervjuene gjennomhørt tre ganger. Stedsnavn, navn på fengsel og referanser til erfaring fra arbeid med kvinnelige innsatte har blitt utelatt for ytterligere å anonymisere data.

Naturlig nok oppstod det stillhet underveis i aspirantenes fortellinger. Det er markert med ... (tre prikker) i sitatene. I tillegg er gjentakelser av ord eller setninger, og ord som f.eks he-he, hmm, ehh utelatt fra sitatene, og markert med tre prikker i en parentes (...).

4.7.2 Analyse av intervjuene

Analysen startet med en gjennomlesning av de transkriberte intervjuene, som så ble lagt bort for en periode. I denne perioden fikk datamaterialet tid til å modne i meg slik at det var mulig å stille andre, eller mer kritiske spørsmål til materialet. Videre i analyseprosessen ble temaene i intervjuguiden og de transkriberte intervjuene lagt inn i dataprogrammet NVIVO for å forsøke å strukturere datamaterialet. Datamaterialet ble ytterligere klargjort for analyse ved å eliminere bort overflødig materiale –f.eks. gjentakelser, avvik fra tema og emner som ikke var relevante for problemstillingen. På denne måten har materialet blitt komprimert, og meningen blir gjengitt med færre ord (Kvale, 1997).

Temaene i intervjuguidene (jr. kap. 4.5.1) danner utgangspunktet for spørsmålene som ble stilt innledningsvis for hver av hovedkategoriene i empiridelen (kap. 5). Datamaterialet blir i denne delen presentert i to deler, for å gjøre det mer oversiktlig og en kan lettere se sammenhengen mellom intervjuguiden og datagrunnlaget. Spørsmålene som ble stilt er forsøkt gjort identiske både i del 1 og del 2 av empirikapittelet, for å gjøre det lettere å sammenlikne eventuelle forskjeller i datamaterialet. Under hver av hovedkategoriene er materialet delt inn i underkategorier der jeg forsøker å identifisere meningsinnholdet innenfor hver hovedkategori. I lys av problemstillingen ble underkategoriene utviklet underveis. De er

utledet fra aspirantenes ordforråd, mitt kjennskap til feltet og i samråd med veileder. Kvale (1997) hevder at en i langt større grad kan kontrollere analysen ved å benytte flere kodinger i kategoriseringen; slik kan en styrke undersøkelsens validitet.

Ved siden av kodingen, og gjennom hele analysearbeidet, var det nødvendig å veksle mellom å lese teori som er relevant for studien og om tidligere forskning på feltet. I tillegg er det gjort omfattende notater for å fortolke meningen i intervjuene. Helt til siste slutt i analysearbeidet har det vært nødvendig å gå tilbake til det opprinnelige datamaterialet for å undersøke hva teksten egentlig handlet om, og for å undersøke om aspirantenes fortellinger ble tatt ut av kontekst på en slik måte at det påvirket fortolkningen (Kvale, 1997).

4.8 Etiske betraktninger

Hittil i metodekapitlet er det blitt drøftet etiske problemstillinger når det har vært naturlig. Likevel er det retningslinjer, og betraktninger som det er nødvendig å gå nærmere inn på her.

I henhold til retningslinjer om rekruttering av tilsatte til forskningsprosjekter i Kriminalomsorgen (<http://www.kriminalomsorgen.no/nye-retningslinjer-for-forskning.4442865-77856.html>), ble det sendt en prosjektbeskrivelse til avdelingsleder Egil Larsen ved avdeling for fengselsbetjentutdanning, etter en uformell henvendelse til daværende direktør Harald Føsker ved KRUS. Skolen fattet interesse for forskningsideen og prosjektet ble godkjent.

I følge personopplysningsloven er det meldeplikt for forskningsprosjekter som berøres av personopplysninger, og prosjektet ble meldt inn til personvernombudet (<http://www.nsd.uib.no/personvern/>). Personvernombudet godkjente prosjektet, men påpekte to ganger i løpet av den lange forskningsprosessen at det var nødvendig å gi melding om endret sluttdato til aspirantene, fordi prosjektet tok lenger tid enn planlagt. Aspirantene fikk melding en gang via utdanningens intranett, der de ble oppfordret til å ta kontakt dersom de hadde spørsmål til forskningsprosjektet. Den andre gangen personvernombudet stilte krav om at informasjon om endret sluttdato for prosjektet ble angitt, var aspirantutdanningen avsluttet. Jeg sendte derfor brev til aspirantene (Vedlegg: c). Her informerte jeg om tidspunktet for prosjektslutt, hvordan jeg har behandlet opplysningene aspirantene ga, og hva som skjer med data etter at prosjektperioden er avsluttet, i tillegg ble det gitt informasjon om at det er mulig å trekke seg når som helst i løpet av prosjektperioden, i henhold til kravet om informert samtykke.

Et annet moment det er nødvendig å reflektere over er knyttet til anonymiseringen av data. En av aspirantene spurte i løpet av intervjuet om det var noen andre som fikk tilgang til svarene som ble gitt. Det virket som om forskerens svar ville være avgjørende for om aspiranten ville svare på spørsmålet som ble stilt. Det var derfor lett å forsikre aspiranten om at ingen andre enn forskeren fikk tilgang til svarene som aspirantene ga. For å anonymisere data ytterligere er det ikke referert til årstall utvalgene er hentet fra, fordi faren for at aspirantene da ville bli identifiserbare er for stor i et lite miljø som kriminalomsorgen. Tiden det har tatt å skrive oppgaven kan dessuten ha bidratt til å anonymisere data ytterligere.

Kvale (1997) hevder at det ideelt sett bør det være en balanse mellom hva aspirantene gir og hva de får igjen for å delta i undersøkelsen. En av aspirantene som ble intervjuet i denne studien mente det var fint at det ble forsket på deres læringssituasjon, fordi det var ingen andre som gjorde det. Det kan bety at aspiranten ønsket å kaste lys over temaet for denne studien, men det kan også være at aspiranten mente at all forskning vil være nyttig for å utvikle yrkesrollen. I tillegg er det ikke lett å forutsi konsekvensene av dette prosjektet, men et bevisst forhold til informert samtykke og anonymisering av data kan bidra til at studien ikke får konsekvenser for aspirantene som ikke er ønskelige (Kvale, 1997).

4.9 Reliabilitet, validitet og overføring

Grønmo(2004) referert i (Heitun, 2007, 85) hevder at en kvalitativ undersøkelse er ikke etterprøvable. Av den grunn må en argumentere for reliabilitet ved å redegjøre for hvordan datasamlingen er foregått gjennom systematisering, bearbeidelse, analysering og tolkning for at leseren skal kunne følge forskningsprosessen, og dermed kunne vurdere resultatene.

Grønmo(2004) referert i (Heitun, 2007, 85) viser til at validitet handler om datamaterialets gyldighet for problemstillingen. Det er f.eks. helt avgjørende for denne studiens validitet at intervjuene måler det de skal måle. På en annen side kan datamaterialet være pålitelig selv om det ikke er relevant for problemstillingen – dvs. at kunnskapen som datamaterialet gir handler om noe annet enn det en forsøker å belyse i problemstillingen.

Jeg har forsøkt å vurdere reliabilitet og validitet gjennom refleksjoner flere steder i metodekapittelet. Jeg mener at resultatene kan vurderes av andre gjennom beskrivelser av forskningsprosessen og de valg som er tatt – herved er både validitet og reliabilitet i denne studien styrket. I tillegg er begge intervjuguidene vedlagt, for at leseren skal kunne vurdere dem. Andre forhold som kan styrke denne undersøkelsens reliabilitet er knyttet til hvordan det

empiriske datamaterialet i kap. 5 er organisert. Hver underkategori begynner med sentrale temaer i aspirantenes fortellinger, mens mine tanker ut fra et pedagogisk perspektiv og analyser er skrevet ned etter hvert sitat. For å forsøke å styrke denne studiens validitet, er dessuten deler av datamaterialet som viser aspirantenes fortellinger om sentrale temaer gjengitt i sitater som står i kursiv.

Et siste punkt det er grunn til å vurdere her, er i hvilken grad resultatene i denne studien er relevant for andre aspiranter i samme situasjon. Resultatene i denne studien er basert på en analyse av forskjeller mellom to utvalg av aspiranter, der jeg forsøker å gi en begrunnet vurdering av i hvilken grad resultatene kan indikere hva som kan komme til å skje i en annen situasjon. Ved å gjøre argumentene klare og tydelige åpner jeg for at f.eks. de som har interesse for undersøkelsens tema, kan bedømme overføringens holdbarhet (Kvale, 1997).

5. EMPIRI

Denne undersøkelsens anliggende er kommende fengselsbetjentes holdninger til innsatte knyttet til praksisopplæringen i fengselsbetjentutdanningen. Undersøkelsen har en kvalitativ tilnærming og er basert på tretti halvstrukturerte intervjuer av to utvalg. I forlengelsen av problemstillingen består dette kapittelet av to deler. Datamaterialet i del 1 er basert på et utvalg av aspiranter som ennå ikke hadde vært i praksis, mens materialet i del 2 er basert på et utvalg av aspiranter som hadde gjennomført praksisåret. Hvert utvalg består av ni menn og seks kvinner, som gjenspeiler kjønnsfordelingen i årskullene utvalgene er hentet fra. For å belyse problemstillingen på en best mulig måte, skiller en i denne studien mellom kontaktbetjentrollen der aspirantene får kjennskap til rehabiliteringsarbeid, og kontrollørrollen der de får erfaringer med å utføre kontrolltiltak. Datamaterialet er basert på aspirantenes betraktninger om og refleksjoner over oppgaver i den tosidige yrkesrollen, og vil være gjenstand for analyse ut fra teorier om kognitiv dissonans, påvirkning og endring av selvoppfatning.

Datamaterialet er både i del 1 og i del 2 inndelt i fire hovedkategorier. Etter hver hovedkategori oppsummeres sentrale temaer i datamaterialet. I tillegg er det etter hver oppsummering i del 2 forsøkt å se data i lys av oppsummeringer i del 1.

DEL 1 – Aspirantene før praksisåret

I dette utvalget er det åtte aspiranter som tidligere har jobbet i fengsel mens syv har ingen erfaring med dette. I lys av problemstillingen kommer forskjellene til syne mellom aspiranter som er uten erfaring fra fengsel og de som har tidligere erfaring fra fengsel. Dette er det nærmere redegjort for i kap. 4.4. Noen av aspirantene ga uttrykk for at det var vanskelig å svare på spørsmålene i denne undersøkelsen fordi de ikke hadde yrkeserfaring fra fengsel. Likevel forsøkte de så godt det lot seg gjøre å reflektere over hvordan de tror det vil bli å arbeide som fengselsbetjent.

5.1 Motivasjon for å velge utdanningen

5.1.1 Ønske om å hjelpe andre

Noe av aspirantene forteller at de velger yrket som fengselsbetjent på bakgrunn av et ønske om å hjelpe andre mennesker. De fleste har andre yrkeserfaringer, og forteller om arbeid som støttekontakt og som pleieassistent på aldershjem. En forteller om erfaringer med ungdom som har diagnosen AD/HD, mens andre forteller om arbeid med autister, og erfaringer med elever i skolen gjennom praksis på lærerskolen. En forteller om arbeid i psykiatrien, en annen om erfaringer med rusmisbrukere, og med psykisk utviklingshemmede.

”Vi har en så viktig jobb å gjøre det her med tillitsoppbygging (...) det er så lite som skal til for å gjøre en stor forandring tror jeg med de innsatte (...) jeg er utdanna lærer og jeg har ikke rukket å jobba som lærer enda men de gangene jeg har hatt praksis, så har jeg tenkt at ... statistisk sett så er det mange i hver klasse som har problemer på hjemmefronten ... de sliter kanskje psykisk, fysisk...de er misbrukt ... (...) .som lærer vet man hele tiden at man har med de elevene å gjøre, men du har ikke tydelig nok tegn ... for om du ser noe så skal de sendes videre i systemet og jeg har tenkt mye på det ... når jeg begynte å jobbe i fengsel at ... endelig (...) så skal jeg ikke sende de videre ... jeg kan gjøre noe og det syns jeg er et veldig godt utgangspunkt i kriminalomsorgen.”

På bakgrunn av erfaringer fra andre yrker pekes det i sitatet ovenfor på betydningen av å bygge tillit, for å etablere en god kontakt med den innsatte i arbeidet som kontaktbetjent. Å etablere tillit kan dermed styrke kontakten med de innsatte, i tillegg til at det bevarer både den innsattes, og ens egen motivasjon til å arbeide med rehabilitering i fengsel.

5.1.2 Behov for trygge rammer

Noen av aspirantene forteller at de velger yrket som fengselsbetjent på bakgrunn av et ønske om å arbeide innenfor sterkt regulerte rammer. En av aspirantene forklarer at gjennomregulerte rammer gir en følelse av frihet, mens en annen er glad for å slippe å finne opp noe nytt hver dag. Andre søker seg til utdanningen etter å ha fått kjennskap til yrket fra sine troppssjefer i forsvaret, mens en forteller at han ble truffet av utdanningens markedsføring som spør om du er streng nok og kan sette grenser. I tillegg ga en uttrykk for at han søker seg til utdanningen etter å ha lest om bl.a. sikkerhetsoppgaver på KRUS' nettsider.

”Litt sånn både fasinasjon på akkurat sånn sikkerhetsorienterte yrker og liker godt å arbeide med sånt (...) jeg bare ser på meg selv i dagliglivet ... jeg er litt paranoid bare for sånne ting som at jeg ser meg over skulderen av og til og egentlig fått det inn med teskje i militæret ... jeg tror jeg er litt mer sikkerhetsbevisst enn en del andre.”

Det antydes i sitatet ovenfor at en velger yrket som fengselsbetjent på bakgrunn av et behov for å sikre sin egen trygghet. Det vil si at en velger yrket som fengselsbetjent for å arbeide innefor et strengt regulert system, der en ikke bare sikrer sin egen trygghet gjennom uniform og nøkler, men også gjennom regler og rutiner. Det kan bety at jo mer en legger vekt på regler og rutiner, jo større behov har en for å sikre sin egen trygghet som kontrollør. Å sikre seg selv kan dermed svekke kontakten med de innsatte som kontaktbetjent. Tilsvarende kan det være slik at jo mer en legger vekt på kontakten med de innsatte, jo tryggere er en på seg selv som kontaktbetjent. Det kan styrke kontakten med de innsatte i arbeidet som kontaktbetjent.

5.1.3 Sikre arbeidsvilkår

Mange aspiranter forteller at yrkesvalget er tilfeldig i den forstand at de at de fikk kjennskap til utdanningen gjennom reklame og markedsføring, mens andre fikk kjennskap til yrket gjennom venner og bekjente som arbeider i kriminalomsorgen. En ble rekruttert som vikar på det lokale fengselet, og ønsker å bli fengselsbetjent på bakgrunn av et godt arbeidsmiljø og trivelige kolleger. Andre igjen velger yrket fordi de ikke kom inn på politihøgskolen.

”Det var litt sånn tilfeldig egentlig ... fordi jeg er utdannet ergoterapeut fra før og så flyttet jeg hjem (...) og så søkte de etter ekstrabetjenter og så tenkte jeg at kanskje ... det er ikke så lett å få jobb som det jeg er utdannet som egentlig ... så synes jeg det hørt litt interessant ut og så søkte jeg og så fikk jeg jobben og trivdes jeg veldig godt ... så jeg fant ut at da kunne jeg like godt gjerne gå fengselskolen fordi jeg hadde lyst til å fortsette og jobbe med det.”

Det berøres i sitatet ovenfor at en velger yrket som fengselsbetjent for å unngå arbeidsløshet. Det vil si at en velger yrket som fengselsbetjent for å sikre seg arbeid, og dermed trygge sin egen fremtid i arbeidslivet. I tillegg kan lønn under utdanning gi trygge rammer. Det at mange velger yrket pga. gode arbeidsvilkår og trygge rammer fremfor gode grunner til å arbeide med de innsatte, kan bety at prospektet om å få bedrive rehabiliteringsarbeid har mindre betydning for at man velger seg yrket som fengselsbetjent.

5.1.4 Oppsummering av hovedkategori 5.1

Noen begrunner yrkesvalget med at de har et ønske om å hjelpe innsatte. Andre velger yrket på bakgrunn av et behov for å sikre sin egen trygghet innefor sterkt regulerte rammer i fengsel. De aller fleste velger yrket som fengselsbetjent for å sikre seg gode arbeidsvilkår, og dermed trygge sin egen fremtid i arbeidslivet.

5.2 Hva skal til for å lykkes som fengselsbetjent?

5.2.1 Etablere god kontakt med innsatte som kontaktbetjent

Aspirantene gir uttrykk for at tillit, respekt og egenskaper som å være sosial, positiv, og tydelig, er svært viktig for å forsøke å skape en god kontakt med de innsatte i rollen som kontaktbetjent. Å være tydelig innebærer at det er sammenfall mellom det som blir uttrykt i ord og det som blir formidlet gjennom mimikk, blick og tonefall. På denne måten blir en oppfattet som tillitskapende. I tillegg fortelles det at respekt for innsatte kan praktiseres ved å forsøke å se på dem på en likeverdig måte i rollen som kontaktbetjent.

”Det er vel det å få kontakt med innsatte og om en kommer overens med mange av de innsatte ... og når fram til de ... hvis en har kommet noen vei med en, så er jo det veldig bra. Det er jo ikke alle man får like god kontakt med (...). Det er i hvert fall sånn når jeg har jobba med ungdom og sånn, så tenkte jeg at hvis det er en du får skikkelig god kontakt med (...) som hører på noen av de rådene han får og det går bra, så er i hvert fall jeg fornøyd.”

Det pekes i sitatet ovenfor på betydningen av å skape en god kontakt med den innsatte i arbeidet som kontaktbetjent. Det vil si at en har erfaringer fra andre yrker som tilsier at en god kontakt med de innsatte er en forutsetning for å hjelpe de innsatte i rehabiliteringsarbeidet. Å etablere en god kontakt med de innsatte, i tillegg til de innsatte lytter til råd, kan styrke både ens egen og den innsattes motivasjon i dette arbeidet. På en annen side pekes det på at det er ikke alle innsatte en kommer til å oppnå god kontakt med, fordi det er slik mellom mennesker. Det vil si at fravær av kontakt med de innsatte gir liten mulighet for å hjelpe de innsatte i arbeidet som kontaktbetjent. Det kan føre til endringer i holdinger til de innsatte.

5.2.2 Tone ned kontrollaspektet som kontrollør

Aspirantene forteller at det er svært viktig å utføre kontrolltiltak på en real, og ordentlig måte. Dette kan illustreres ved å referere til en kvinnelig fengselsbetjent som håndterer sinte, og aggressive innsatte på en god måte ved at hun greier å bringe samtalen over på noe positivt, slik at de innsatte roer seg ned og avfinner seg fint med situasjonen.

”Den som klarer å finne respekten ... ja, at du ikke stiller deg selv høyere på en måte ... samtidig som du (...) skal opprettholde sikkerheten(...)samtidig som du skal klare å finne en god tone ... hvis en klarer å finne det på en naturlig måte ... du skal heller ikke slippe ned for mye på samhold mellom innsatte ... du skal jo gjøre en jobb ... du skal jo fortsatt opprettholde sikkerheten ... du skal fortsatt ikke bli naiv ... du skal ikke gi for mye tillit.”

Det refereres i sitatet ovenfor til konflikten i yrkesrollen som fengselsbetjent. Det vil si at en har et ønske om å se på den innsatte på en likeverdig måte som kontaktbetjent samtidig som en er pålagt å stille seg over den innsatte som kontrollør. Denne rollekonflikten innebærer at jo mer en forsøker å vise respekt for de innsatte, jo mer tvinges en til å underkommunisere kontrollaspektet som kontrollør. Det kan bety at en delvis overser regler for å vise respekt for den innsatte som kontaktbetjent. Det kan styrke kontakten med den innsatte i dette arbeidet. Tilsvarende kan det være slik at jo mer en forsøker å ivareta sikkerheten, jo mindre greier en å vise respekt for den innsatte som kontaktbetjent. Å legge vekt på oppgaver som kontrollør kan dermed svekke kontakten med den innsatte i arbeidet som kontaktbetjent.

5.2.3 Oppsummering av hovedkategori 5.2

Å skape tillit og å vise respekt i tillegg til å benytte sosiale egenskaper, beskrives som svært viktig for å skape en god kontakt med de innsatte som kontaktbetjent. På bakgrunn av erfaringer fra andre yrker anses en god kontakt med de innsatte som en forutsetning for å hjelpe de innsatte i kontaktbetjentarbeidet. God kontakt med de innsatte og at de innsatte som lytter til råd, kan styrke ens egen motivasjon i rehabiliteringsarbeidet. Derimot kan fravær av kontakt med de innsatte gi liten mulighet for å hjelpe de innsatte som kontaktbetjent.

Aspiranter med tidligere yrkeserfaring fra fengsel tror at en i større grad kan lykkes med å vise respekt for den innsatte dersom en forsøker å tone ned kontrollaspektet –ved å utføre kontrolltiltak på en real, og ordentlig måte. Tilsvarende kan det være slik at jo mer en legger vekt på sikkerheten, jo mindre greier en å vise respekt for den innsatte.

5.3 Hvilke forventninger har aspirantene til kontaktbetjentrollen?

I følge studieplanen for praksisåret skal aspiranter gis en innføring i kontaktbetjentarbeidet der en har til oppgave å arbeide aktivt med en motivasjonsprosess slik at den innsatte blir i stand til å gjøre en innsats for å motvirke sitt kriminelle handlingsmønster. Videre skal de gjennomføre oppgaver som består av å gi innsatte informasjon om fengselet, deres rettigheter og plikter samt andre oppgaver en bistår innsatte med. I tillegg bør de kjenne til arbeidet med å kartlegge innsattes problemer, behov og ressurser og delta i planleggingen av innsattes fremtid i samarbeid med sosialkontor, arbeidskontor og skolemyndigheter (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, 02/2002).

5.3.1 Høye forventninger til arbeid med rehabilitering

Det fortelles om forventninger til arbeidet som kontaktbetjent der de har et ønske om å bli kjent med de innsatte gjennom daglige samtaler, og gjennom miljøarbeid. En forteller om et ønske om å hjelpe de innsatte med problemer og vanskeligheter som kommer til syne i fengsel. Det kan være problemer relatert til atferd og holdninger, sitt syn på seg selv og andre. En annen forteller om et ønske om å tilfredsstille en personlig nysgjerrighet over hva som driver mennesker til å begå kriminalitet, i den hensikt å oppnå en større forståelse for den innsattes situasjon. De tror at dette arbeidet kommer til å gi mening der en kan la seg engasjere i det som blir sagt og ta den innsatte på alvor, fremfor å være den ”blåskjorta” som bare låser inn eller ut.

”Jeg håper at jeg lissom kan være med å snakke med dem og være sammen med dem og vise at det går an å være snill og grei eller prøve å forandre på dem, og få de til å gå ut å ha lyst til å leve et lovlydig liv.”

Av sitatet over kan vi lese at aspirantene har høye forventninger til arbeidet som kontaktbetjent. De har tro på at det nytter å motivere og påvirke de innsatte til en fremtid uten kriminalitet i kontaktbetjentarbeidet. Å ha tro på muligheter for endring og påvirkning kan styrke både ens egen, kollegers og den innsattes motivasjon til å arbeide med rehabilitering i fengsel.

5.3.2 Lave forventninger til å mestre arbeidet som kontaktbetjent

Aspiranter med tidligere yrkeserfaring fra etaten forteller at domfelte som kommer i fengsel er i en vanskelig livssituasjon. De har problemer knyttet til f.eks. helse, rus, arbeidsløshet eller gjeld. Mange av de innsatte er tungt belastet, og det gjør arbeidet som kontaktbetjent svært krevende. I tillegg har en i dette arbeidet som oppgave å følge opp kontakten med den innsattes kommune, og tilhørende etater, for å planlegge den innsattes løslatelse og fremtid. Dette bidrar til ytterligere belastninger i arbeidet som kontaktbetjent.

”Det varierer kanskje litt fra åssen type fengsel og hvilke innsatte type innsatte man jobber med (...) det er kanskje vanskeligere å bygge relasjoner på et fengsel hvor de innsatte skal være over kort tid for hvorfor skal de gidde egentlig ... de vet bare at de er inne for 3 måneder og sikkert skal inn igjen siden (...). Jeg tror jeg ville prøvd å nå de på forskjellige måter ... på et sted der jeg vet at den innsatte skal være i 15 år ... der kan jeg bruke tid ... vi trenger ikke prate sammen ... bare gjøre ting sammen ... ta det litt sånn gradvis.”

Det pekes i sitatet ovenfor på lave forventninger til rehabiliteringsarbeid i fengsel; det foreligger lave forventninger til at det nytter å hjelpe innsatte som er kort tid i fengsel fordi det tar tid å bygge opp et godt forhold til de innsatte i arbeidet som kontaktbetjent. Kort tid til å etablere kontakt med de innsatte kan svekke forventningene til å mestre dette arbeidet. Hvis de innsatte som er kort tid i fengsel kommer tilbake til fengsel, svekker det forventningene ytterligere til å mestre arbeidet som kontaktbetjent.

5.3.3 Oppsummering av hovedkategori 5.3

Aspiranter uten tidligere erfaring fra etaten har høye forventninger til arbeidet som kontaktbetjent. Å ha tro på muligheter for endring kan styrke ens egen, og dermed de innsattes motivasjon til å arbeide med rehabilitering i fengsel.

Aspiranter med tidligere erfaring fra etaten har lave forventninger til rehabiliteringsarbeid. Omfanget av problemer blant de innsatte kombinert med kort tid til å etablere kontakt med dem, svekker forventningene til å mestre arbeidet som kontaktbetjent. Hvis de innsatte kommer tilbake til fengsel, svekkes forventningene ytterligere til å mestre dette arbeidet.

5.4 Hvilke forventninger har aspirantene til kontrollørrollen?

Fengselsbetjenter er som nevnt i kap. 2.8.2 pålagt å ivareta ulike former for sikkerhet som kontrollør etter en egen instruks. To former for sikkerhet er relevant for den daglige kontakten med de innsatte: dynamisk sikkerhet som mellommenneskelig samhandling med formål om å opprettholde ro og orden, forebygge en negativ utvikling og øke sikkerheten, og statisk sikkerhet i form av regler og rutiner som innlåsning, urinprøvetaking, kroppsvisitasjon og ekstreme tiltak som bruk av sikkerhetscelle, sikkerhetsseng, og håndjern (KSF, 2006).

5.4.1 Konflikt mellom kontaktbetjentrollen og kontrollørrollen

De fleste tror det blir svært ubehagelig å utføre kontrolltiltak overfor de innsatte. En av aspirantene illustrerer dette ved å fortelle at han liker å gjøre hyggelige ting sammen med andre, fremfor å utføre oppgaver som kroppsvisitasjoner, eller kontrollerte besøk. Aspiranter uten yrkeserfaring fra etaten forteller om forventninger til sine praksisveiledere om at de kan fortelle dem hvordan en kan balansere kontaktbetjentarbeidet med kontrollørrollen.

”Jeg tror det er vanskelig ... jeg tror man lett kan bli oppfattet som litt falsk (...)kanskje man har oppnådd en god relasjon ... noen relasjoner blir jo bra på kort tid og noen tar lengre tid men så må du plutselig sette ned foten en dag så brytes kanskje mye av det gode som var da.”

Det antydes i sitatet ovenfor på at det er ikke lett å stille seg over den innsatte i rollen som kontrollør når en har et ønske om å se på den innsatte på en likeverdig måte i rollen som kontaktbetjent. Frykten for å bli sett på som lite troverdig og frykten for tillitsbrudd viser at en er klar over at en utfører en rekke nedvurderende handlinger overfor de innsatte som kontrollør. Å utføre kontrolltiltak kan altså svekke kontakten med den innsatte i arbeidet om kontaktbetjent. Det kan føre til endringer i holdninger til de innsatte.

”Det var mye kontrolltiltak fordi vi sleit med mye forskjellig og da kunne jeg være på ei celle for å visitere, den innsatte kom inn og du visiterte han og på ettermiddagen samme dag kunne vi spille biljard. Ddet tror jeg går på å forstå hvilken jobbsituasjon du er i ... i hvert fall de jeg har hatt med å gjøre ... skjønner at det er forskjellige sider av jobben.”

Ut fra et ønske om å møte den innsatte på en likeverdig måte som kontaktbetjent, ser vi i sitatet over at aspirantene har forventninger til at innsatte har forståelse for kontrolltiltak. Fra den innsattes synspunkt er det grunn til å tro at aspiranten som kontrollør utfører en rekke handlinger overfor den innsatte som den innsatte opplever som nedvurderende, og krenkende. Det at den innsatte lar være å forsvare seg mot kontrolltiltak som i sitatet ovenfor, og at de senere samme dag kan spille biljard sammen, gir grunn til å anta at den innsatte tilpasser seg situasjonen. Det kan bety at aspiranten opplever at den innsatte har forståelse for kontrolltiltak når den innsatte tilpasser seg situasjonen i fengsel ved å la være å forsvare seg mot kontrolltiltak. Fra aspirantenes synspunkt kan det bevare kontakten med den innsatte.

5.4.2 Oppsummering av hovedkategori 5.4

Å bakgrunn av et ønske om å bevare en god kontakt med den innsatte i rollen som kontaktbetjent, gir aspirantene – uavhengig av tidligere yrkeserfaring fra etaten – uttrykk for at det er ubehagelig å stille seg over den innsatte som kontrollør. Frykten for å bli oppfattet som falsk og frykten for tillitsbrudd viser at aspiranter med erfaring fra etaten er klar over at de utfører nedvurderende handlinger i rollen som kontrollør. Det er interessant å merke seg at for å bevare en god kontakt med de innsatte forventer aspiranter uten erfaring fra etaten at deres praksisveiledere kan fortelle dem hvordan en kan kombinere disse to rollene, mens aspiranter med tidligere yrkeserfaring fra etaten har forventninger om at de innsatte viser forståelse for kontrolltiltak.

DEL 2 – Aspirantene etter praksisåret

Flere av aspirantene i dette utvalget gir uttrykk for at de har liten kjennskap til arbeidet som kontaktbetjent til tross for at de får en innføring i dette arbeidet i løpet av praksisåret. Likevel forsøkte de så godt det lot seg gjøre å svare på spørsmål knyttet til dette temaet.

5.5 Motiv for å fortsette utdanningen

5.5.1 Vil hjelpe mennesker –men tviler på om innsatte kan rehabiliteres

Trivsel i det daglige arbeidet i tillegg til en god kontakt med de innsatte synes å være motivene for at noen av aspirantene ønsker å fortsette yrkesutdanningen. En forteller at så lenge han har tro på at innsatte kan endre seg, kan han fortsette i yrket. Andre tviler på om de innsatte kan påvirkes til å arbeide med rehabilitering pga. stadig tilbakefall til fengsel. Derfor er det nødvendig å finne motivasjon i andre oppgaver i yrkesrollen for å greie å fortsette i yrket som fengselsbetjent.

”Det er fordi jeg vil jobbe med mennesker. Jeg vil kunne påvirke mennesker. Jeg vil kunne passe på mennesker. Jeg vil kunne ha kontakt med mennesker på daglig basis, da. Og så er det et utfordrende yrke ... veldig mange forskjellige utfordringer ... så det blir ikke kjedelig.”

Det antydes i sitatet ovenfor på at motivet å fortsette i yrket som fengselsbetjent er å kunne hjelpe andre mennesker. Det foreligger altså et ønske om å forsøke å påvirke og motivere de innsatte til å arbeide med rehabilitering i fengsel. Å ha positive holdninger til de innsatte kan dermed virke forsterkende på atferdsendringer hos de innsatte i arbeidet som kontaktbetjent.

5.5.2 En sikker jobb

Flere fikk kjennskap til yrket og utdanningen ved at de begynte som vikar i fengsel. Gode utsikter til en sikker jobb og gode arbeidsbetingelser beskrives som et motiv for å fortsette utdanningen. Turnusarbeid og fleksibel arbeidstid synes å være et fortrinn for noen, mens andre fremhever et godt arbeidsmiljø og lønnet utdanning som begrunnelse for yrkesvalget. Til tross for sikre arbeidsplasser og gode arbeidsbetingelser, er det noen som vurderer andre yrker og andre som har lyst til å fullføre utdanning de tidligere har begynt på.

”Ja, grunnen er for at jeg ser på yrke som veldig sikker(...) det er en stabil jobb. Det vil jo ikke bli noe mindre jobb med årene, for å si det på den måten. Samtidig som jeg ser at det å jobbe i staten kan gi god pensjon. Jeg er datter av en minstepensjonist som er selvstendig næringsdrivende, så jeg ser hva det gjør.”

Som vi ser i sitatet ovenfor velger noen yrket som fengselsbetjent på bakgrunn av et ønske om å sikre seg arbeid og fast ansettelse i staten pga. gode pensjonsordninger. Sitatet antyder at erfaringer fra oppvekst og familieforhold ligger til grunn for at noen motiveres av trygge rammer og ordnede arbeidsforhold fremfor et sterkt ønske om å arbeide med de innsatte. Dette kan vi forstå som at en velger yrket som fengselsbetjent på bakgrunn av gode arbeidsvilkår enn av idealistiske grunner. Det kan bety at rehabiliteringsarbeid har mindre betydning enn gode arbeidsvilkår i yrkesrollen.

5.5.3 Oppsummering av hovedkategori 5.5

En forteller at han kan fortsette i yrket så lenge han har tro på at de innsatte kan endre seg, mens andre finner motivasjon til å fortsette i yrket i andre oppgaver fordi de har erfaringer med at innsatte kommer tilbake til fengsel. Likevel ønsker de fleste å fortsette i yrket pga. gode arbeidsvilkår og utsikter til en sikker jobb. I lys av oppsummering fra del 1, punkt 5.1 viser materialet at noen begrunner yrkesvalget med at de har et ønske om å hjelpe innsatte. Det kan styrke både deres egen, og de innsattes motivasjon til å arbeide med rehabilitering. Andre velger yrket ut fra et behov for å sikre sin egen trygghet innenfor sterkt regulerte rammer. Å sikre seg selv gjennom å benytte uniform, og nøkler, i tillegg til strenge regler og rutiner kan svekke kontakten med de innsatte i kontaktbetjentarbeidet. De aller fleste velger yrket som fengselsbetjent pga. gode arbeidsvilkår og sikre arbeidsplasser.

5.6 Hva blir viktig i rollen som fengselsbetjent?

5.6.1 Ønsker å vise respekt for innsatte som kontaktbetjent

Aspirantene forteller at 'respekt' er sentralt i arbeidet som kontaktbetjent. En av dem forteller at respekt kan praktiseres gjennom å ha forståelse for innsattes meninger, spille bordtennis eller spille kort, ta en tur på fellesrommet for å være sosial – fremfor å oppholde seg på vaktrommet uten kontakt med innsatte. En annen forteller at respekt er å vise interesse

og engasjement for den innsatte. Respekt kan også praktiseres ved å forsøke å se den innsatte som jevnbyrdig, og ikke opphøye seg selv på noen måte i rollen som kontaktbetjent.

”Nei, så er det jo det å vise respekt for de innsatte for det opplever jeg at det varierer hvor stor grad av respekt de viser i samtale med de innsatte mange ganger. Vise den innsatte at du forstår hva de mener (...) istedenfor å avfeie den innsatte og sier sånn er det bare (...) så begrunner du det og forklarer det, da vil den innsatte som regel har mer forståelse hvorfor den får det svaret den får.”

I forbindelse med å vise respekt for den innsatte i rollen som kontaktbetjent, pekes det i sitatet ovenfor på forventninger om at tilsatte skal begrunne og forklare kontrolltiltak overfor de innsatte. Det kan forstås som at jo mer en ønsker å vise respekt for den innsatte i rollen som kontaktbetjent, jo mer tvinges en til å underkommunisere kontrollaspektet i rollen som kontrollør. Tilsvarende kan det være slik at jo mer en lar være å begrunne kontrolltiltak, jo mindre greier en å vise respekt for den innsatte i rollen som kontaktbetjent. Det kan bety at jo mer en lar være å begrunne kontrolltiltak, jo mer svekkes kontakten med den innsatte i rollen som kontaktbetjent. Det kan føre til endringer i holdninger til de innsatte.

5.6.2 Gode rollemodeller

Flere av aspirantene i denne studien refererer til fengselsbetjenter som er hyggelige, imøtekommende og har en god tone med innsatte. Disse mener aspirantene at fremstår som sympatiske og omgjengelig. Andre refererer til fengselsbetjenter som har evnen til å være medmenneskelig, som viser respekt og som ser på innsatte som individer. I tillegg holder de hva de lover innsatte. Det viser at de er trygge og til å stole på, En forteller om en betjent som har evnen til å bevare roen i dramatiske og vanskelige situasjoner:

”De jeg synes er dyktige er folk som ikke er så ekstremt kategoriske som har litt evne til refleksjon også (...)det var en eldre betjent som jeg snakket mye med ... det kom inn en innsatt ... det var kaos og jeg tenkte ... hvordan skal det her gå da ... den innsatte har sånn historie og var veldig vanskelig ... måten han innsatte prata med han(fengselsbetjenten) Og plutselig var det sånn at han lurte på om han ville være ganggutt (...)det viste seg at det gikk veldig bra ... det skar seg etter hvert, men det viser seg at han var veldig syk da ... det er en del betjenter som låser seg i det bildet av de greie og de vanskelige innsatte og han klarte å se litt forbi det der og være åpen for at de kan gjøre noe annet og gi dem muligheten til det.”

Av sitatet ovenfor fremgår det at det er svært viktig å benytte sosiale egenskaper i møte med de innsatte for å bevare en god kontakt med de innsatte i rollen som kontaktbetjent. Å møte de innsatte med åpenhet kan styrke både ens egen og innsattes motivasjon til å arbeide med rehabilitering i fengsel. Hvis en derimot har erfaringer som tilsier at problemene blant de innsatte er for store eller for vanskelige, kan det svekke forventningene til å mestre arbeidet som kontaktbetjent.

5.6.3 Oppsummering av hovedkategori 5.6

På bakgrunn av et ønske om å vise respekt for den innsatte som kontaktbetjent, har aspiranter forventninger til at kolleger skal begrunne kontrolltiltak overfor innsatte. Fravær av begrunnelser for kontrolltiltak kan svekke kontakten med de innsatte. Å benytte sosiale egenskaper er svært viktig for å bevare en god kontakt med den innsatte. Hvis en derimot har erfaringer som tilsier at problemene blant de innsatte er for vanskelige, kan det svekke forventningene til å mestre kontaktbetjentarbeidet. I lys av oppsummering fra del 1, punkt 5.2 tror aspiranter uten erfaring fra fengsel tror at en god kontakt med de innsatte basert på tillit, respekt i tillegg til å benytte sosiale egenskaper vil være svært viktig for å hjelpe de innsatte som kontaktbetjent. Kontakt med de innsatte og innsatte som lytter til råd, kan dermed styrke ens egen og de innsattes motivasjon i dette arbeidet. Aspiranter med tidligere erfaring fra etaten tror at en i større grad kan vise respekt for den innsatte dersom en forsøker å underkommunisere kontrollaspektet som kontrollør. Å legge vekt på regler og rutiner kan innebære at en i mindre grad greier å vise respekt for den innsatte. Det kan svekke kontakten med den innsatte i kontaktbetjentarbeidet.

5.7 Hvordan opplever aspiranten kontaktbetjentrollen?

Fengselsbetjenter er som tidligere nevnt under punkt 2.8.1 forpliktet gjennom yrkesrollen til å utføre kontaktbetjentarbeid. Det vil si at aspirantene som er i en opplæringssituasjon får en innføring i dette arbeidet som knyttes til endringsprosesser, og rehabiliteringsarbeid i arbeid med de innsatte. I dette arbeidet skal aspirantene utføre oppgaver knyttet til å gi informasjon om fengselet, hvilke rettigheter og plikter den innsatte har, samt utføre en kartlegging av den innsattes situasjon, i samarbeid med sosialkontor, arbeidskontor og skolemyndigheter (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, 02/2002).

5.7.1 Ønsker konkrete oppgaver

En av aspirantene forteller at han liker best den direkte, daglige kontakten han har med de innsatte. Det vil si at han liker å følge opp de innsatte i praktiske gjøremål, der han f.eks. kan hente tøy på lageret. Det kan også være å lytte til hva de innsatte har å si, eller å delta i aktiviteter sammen med dem. Dette er oppgaver som gir mening, fordi han føler han gjør en viktig jobb når de innsatte blir takknemlige og positive:

”Jeg liker vel best (...) oppfølging med de innsatte i praktiske gjøremål ... noe han måtte ha ordna med på kortere sikt. Da så jeg at den innsatte responderte positivt på det og var takknemlig fordi det var på plass(...). Når det gjelder langtidsplanlegging, så syns jeg det er et felt som for det første jeg har liten erfaring med, men det blir også veldig abstrakt i og med at situasjonen for de er ganske kaotiske ... vanskelig å vite noe om fremtiden.”

Av sitatet ovenfor går det også frem at konkrete oppgaver i arbeidet som kontaktbetjent oppleves som meningsfylte i den forstand at de kan gjennomføres hver dag og at de innsatte blir takknemlige og positive. Konkrete oppgaver synes ut fra dette å øke forventningene om å mestre arbeidet som kontaktbetjent. Tilsvarende beskriver aspirantene oppgaver som er knyttet til planlegging av den innsattes fremtid som lite håndgripelig. For vanskelige oppgaver kan dermed svekke forventningene til å mestre arbeidet som kontaktbetjent. Det kan føre til endringer i holdninger til de innsatte.

5.7.2 Lave forventninger til å mestre arbeidet som kontaktbetjent

En av aspirantene forteller at den største oppdagelsen han/hun har gjort i løpet av praksisåret, er at det er ikke så lett å hjelpe de innsatte som en først trodde fordi de har utrolige mange problemer. Samtidig har de innsatte liten innsikt i egen situasjon og egne problemer. Det kan f.eks. være at de har problemer med å forholde seg til seg selv, til andre mennesker og til egen kriminalitet. Noen mener de er uskyldige og at de har blitt lurt til å utføre kriminelle handlinger. Andre forstår ikke hvorfor de er i fengsel og har vanskeligheter med å akseptere sin egen situasjon.

”Du må ha et lite engasjement (...) for å få det til å gå rundt for det er ganske mange skuffelser(...). Og har du ikke noe engasjement,, eller noe som helst så tror jeg du fort blir lei (...) fordi du arbeider med folk som har en del begrensninger (...) du er kontaktbetjent til innsatte ... du vil dem godt og du står på og jobber for dem ... og hvis du ikke tar det for det det er med at du kan hjelpe en eller to, så er det jo kjempeflott. Liker du ikke jobben din eller ikke har lyst til å jobbe med dette, så kan det fort bli slik at du blir kjempeskuffa hver gang noen kommer tilbake.”

Av sitatet ovenfor kan vi lese at det er lave forventninger til at det nytter å hjelpe de innsatte i arbeidet som kontaktbetjent. Omfattende problemer blant de innsatte og liten fremgang knyttet til en forventet progresjon under oppholdet i fengsel, svekker forventningene til å mestre rehabiliteringsarbeidet. Hvis en i tillegg har som mål å hjelpe alle, eller de aller fleste kan forventningene til dette arbeidet ytterligere svekkes dersom den innsatte kommer tilbake til fengsel.

5.7.3 Oppsummering av hovedkategori 5.7

Aspiranter ønsker konkrete oppgaver i arbeidet som kontaktbetjent fordi de oppleves som meningsfylte i den forstand at de er overkommelige, i tillegg til at de innsatte blir takknemlige og positive. Det kan styrke kontakten med de innsatte, og øke forventningene om å mestre arbeidet som kontaktbetjent. Omfanget av problemer blant de innsatte gir erfaringer under praksis i fengsel som svekker forventningene til å mestre arbeidet som kontaktbetjent. Hvis en i tillegg har som mål å hjelpe de aller fleste av de innsatte, kan forventningene til å mestre dette arbeidet svekkes ytterligere dersom den innsatte kommer tilbake til fengsel. I lys av oppsummering fra del 1, punkt 5.3 viser materialet at aspiranter uten tidligere erfaring fra etaten har høye forventninger til rehabiliteringsarbeid. Å ha tro på muligheter for endring synes å styrke ens egen motivasjon i dette arbeidet. Aspiranter med tidligere erfaring fra etaten har lave forventninger til rehabiliteringsarbeid. Kort tid til å etablere kontakt med de innsatte og omfanget av problemer blant de innsatte, svekker forventningene til å mestre arbeidet som kontaktbetjent. Hvis de innsatte i tillegg kommer tilbake til fengsel, svekkes forventningene ytterligere til å mestre arbeidet som kontaktbetjent.

5.8 Hvordan opplever aspirantene kontrollørrollen?

Fengselsbetjenter er som tidligere nevnt i punkt 2.8.2 pålagt å utføre ulike former for kontrolltiltak som kontrollør. Kontrolltiltak som er mest relevante for den daglige kontakten med de innsatte knyttes til den mellommenneskelige samhandlingen med de innsatte, og har som formål og opprettholde ro og orden, forebygge en negativ utvikling og øke sikkerheten, og tiltak som knyttes til urinprøvetaking, kroppsvisitasjon og ekstreme tiltak som bruk av sikkerhetscelle, og håndjern (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, 2006).

5.8.1 Behov for å diskutere felles praksis med kolleger

Aspirantene forteller at det er svært ubehagelig å utføre handlinger som kontrollør når en har et ønske om å bevare en god kontakt med den innsatte som kontaktbetjent; det fortelles at det er ikke lett å låse inn den en kontaktbetjent for, eller å reise på en utflukt med noen når en må utføre visitasjoner av de samme innsatte etter å ha kommet tilbake til fengsel. Det er heller ikke lett å trøste hvis en i neste øyeblikk må utføre en kroppsvisitasjon av den samme innsatte.

Som vi ser av sitatet under så må felles praksis diskuteres med kolleger når en tolker regleverket overfor de innsatte. Ulike hensyn ligger til grunn for regeldiskusjoner, og i mange situasjoner spiller den enkeltes skjønn inn. Det kan være en kime til konflikt mellom kolleger:

”Så var det en innsatt som hadde klaustrofobi som spurte om å få gå på gangen. På den ene lukkede avdelingen i (...) så hadde vi mellomdører som vi kan stenge av og da er jo innsatte under kontroll og så var det flere(tilsatte) som mente at han ikke hadde noe på gangen å gjøre så da ble motargumentet til meg og noen andre at vi har jo kontroll. Han utgjør ingen fare dersom han går på gangen og puster. (...) da er det noe med hvordan man håndhever det man er satt til å håndheve.”

Hvis en delvis ønsker å bryte regler av hensyn til den innsatte som har klaustrofobi, kan det skyldes et ønske om å bevare en god kontakt med den innsatte. Å utvise skjønn kan altså styrke kontakten med de innsatte i arbeidet som kontaktbetjent. Dersom en ikke er villig til å bryte regler, kan det være av frykt for å gjøre noe galt, eller av frykt for kritikk fra kolleger eller overordnende. Det kan bety at hensynet til kolleger i enkelte situasjoner har større betydning enn hensynet til de innsatte når en velger å håndheve regler som kontrollør.

5.8.2 De innsatte forsvare seg mot kontrolltiltak

En av aspirantene forteller en historie knyttet til en av de innsatte hun var kontaktbetjent for. Hun hadde en god kontakt med den innsatte. De spilte ofte sjakk sammen på fellesrommet i avdelingen, og snakket om løst og fast. En dag under luftingen oppdaget hun at den innsatte spilte poker med penger som innsats. Aspiranten sa fra i en fin, men fast tone at pokerspill om penger er ulovlig. Dette førte til at den innsatte ikke ville ha mer med henne å gjøre, til tross for at de hadde en svært god tone. Aspiranten forteller at det var svært ubehagelig at den innsatte ikke ville ha mer med henne å gjøre etter at hun hadde satt grenser.

”Det kan jo være vanskelig noen ganger. Hvis det er noen du har hatt en fin samtale med, og så skal du ta tak i han og be han om å gjøre noe han ikke vil. Så kan han være vanskelig, og så kan man tenke mange ganger ... hvorfor er du så vanskelig nå når vi nettopp har hatt en kjempefin samtale og ble enig om at du skal gjøre motsatt av det du gjør nå.”

Det antydes i sitatet overfor at den innsatte går i forsvarsposisjon når aspiranten utfører kontrolltiltak. Det kan bety at den innsatte lar være å gjøre som de blir bedt om, eller at den innsatte går til verbalt angrep mot aspiranten som utfører handlinger som kontrollør. Fra den innsattes synspunkt er det grunn til å tro at aspiranten utfører en rekke nedvurderende, og krenkende handlinger overfor innsatte som kontrollør. Fra aspirantens synspunkt kan et ønske om å bevare en god kontakt med den innsatte ligge til grunn for at en forsøker å tone ned kontrollaspektet gjennom å gode samtaler med den innsatte. Det kan bety at den innsatte som går i forsvarsposisjon jft. kontrolltiltak, bidrar til å svekke kontakten med den innsatte i arbeidet som kontaktbetjent. Det kan føre til endringer i holdninger til de innsatte.

5.8.3 Oppsummering av hovedkategori 5.8

Kontrolltiltak beskrives som svært ubehagelig å utføre overfor de innsatte. På bakgrunn av et ønske om å bevare en god kontakt med den innsatte har aspirantene et behov for å diskutere felles praksis med kolleger i skjønnsutøvelsen av regelverket. På en annen side kan frykten for kritikk gjøre det lettere å legge vekt på regler og rutiner. I tillegg viser data at de innsatte forsvare seg mot kontrolltiltak ved å la være å gjøre som de blir bedt om til tross for at aspiranter forsøker å tone ned kontrollaspektet gjennom å ha gode samtaler med den innsatte. Det kan bety at kontakten med den innsatte svekkes hvis den innsatte går i forsvar ifb. kontrolltiltak. I lys av oppsummering fra data i del 1, punkt 5.4 beskrives kontrolltiltak

som svært ubehagelig å utføre overfor de innsatte. På bakgrunn av et ønske om å se på den innsatte som likeverdig som kontaktbetjent, har aspiranter med yrkeserfaring fra etaten forventninger til innsatte som viser forståelse for kontrolltiltak. Aspirantene tror at de innsatte som lar være å forsvare seg mot kontrolltiltak, ved at de tilpasser seg situasjonen i fengsel, har forståelse for at de utfører kontrolltiltak.

6. SAMMENFATNING OG DRØFTING

6.1 Problemstilling

Undersøkelsen retter oppmerksomheten mot aspiranter i praksisåret, og deres holdninger til innsatte. Det sentrale i denne studien er å se på hvilke endringer som skjer i aspirantenes holdninger til innsatte etter å ha gjennomført praksisåret. For å forsøke å belyse problemstillingen på en best mulig måte er det gjennomført tretti intervjuer fordelt på to utvalg. Datagrunnlaget i del 1 er basert på et utvalg av aspiranter som ennå ikke har gjennomført praksisåret, mens data i del 2 er basert på et utvalg av aspiranter som har gjennomført praksisåret. Problemstillingen er som følger:

- *Hvilke holdninger og verdier har aspirantene som begynner ved fengselsbetjentutdanningen til arbeid med innsatte i fengsel?*
- *Hvilke holdninger og verdier har aspirantene som har gjennomført praksisåret til innsatte i fengsel?*

For å tydeliggjøre om det er forskjeller i holdninger og verdier mellom aspiranter som ennå ikke har vært i praksis og de som har vært i praksis, presenteres først et sammendrag av data fra del 1. Disse dataene vil så bli sammenliknet med data fra del 2. Resultatet av sammenlikningen vil bli drøftet i lys av teori om kognitiv dissonans. Deretter vil drøftingen oppsummeres, før undersøkelsen avsluttes med forslag til hvordan man kan arbeide videre med holdningsskapende arbeid i utdanningen.

6.2 Sammendrag av data i del 1

Som tidligere nevnt består dette utvalget av seks kvinner og ni menn. Det er åtte aspiranter som har tidligere yrkeserfaring fra etaten, mens syv er uten erfaring fra fengsel. Av de åtte som har erfaring fra før, er det syv aspiranter som har yrkeserfaring fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå. Materialet viser at forskjeller kommer til uttrykk mellom aspiranter som har tidligere yrkeserfaring fra etaten, og de som er uten erfaring fra etaten. Dette er nærmere kommentert i kap. 4.4. Data viser at noen velger yrket som fengselsbetjent fordi de ønsker å hjelpe mennesker. Andre velger yrket for å sikre sin egen trygghet innenfor sterkt regulerte rammer, mens de aller fleste velger yrket pga. gode arbeidsvilkår og for å sikre sin egen fremtid i arbeidslivet.

På bakgrunn av erfaringer fra andre yrker viser data at aspirantene mener at en god kontakt med den innsatte basert på tillit og respekt i tillegg til å benytte sosiale egenskaper, er en forutsetning for å hjelpe de innsatte i arbeidet som kontaktbetjent. En god kontakt med den innsatte, slik at de innsatte som lytter til råd, kan styrke ens egen motivasjon i dette arbeidet mens fravær av kontakt med de innsatte gir liten mulighet til å hjelpe i arbeidet som kontaktbetjent. Videre viser data at aspirantene i større grad mener de kan vise respekt for den innsatte dersom en forsøker å tone ned kontrollaspektet som kontrollør, mens en ved å legge vekt på regler og rutiner i mindre grad kan vise respekt for den innsatte som kontaktbetjent. Materialet viser at aspirantene opplever at det foreligger en konflikt mellom kontrollørrollen og kontaktbetjentrollen. Uavhengig av tidligere yrkeserfaring fra etaten gir aspirantene uttrykk for at kontrolltiltak er ubehagelig å utføre overfor de innsatte. Dataene viser at aspirantene har et ønske om å bevare en god kontakt med den innsatte i arbeidet som kontaktbetjent, og at aspirantene har forventninger om at de innsatte vil ha forståelse for kontrolltiltak. Aspiranter uten yrkeserfaring fra etaten har forventninger om at kolleger vil fortelle dem hvordan en kombinerer disse to rollene.

Aspiranter uten erfaring fra etaten har høye forventninger til rehabiliteringsarbeid, mens aspiranter med tidligere yrkeserfaring fra etaten har lave forventninger til dette arbeidet. Omfattende problemer blant de innsatte og liten tid til å bli kjent med innsatte som har kort soningstid, gir erfaringer som svekker forventningene til å mestre arbeidet som kontaktbetjent. Dessuten svekkes forventningene ytterligere dersom de innsatte kommer tilbake til fengsel.

6.3 Sammendrag av data i del 2

Materialet i dette utvalget er basert på seks kvinner og ni menn. Aspirantene har gjennomført praksisåret i fengsler hvor av ni av ti anstalter er kategorisert med høyt sikkerhetsnivå. Det er derfor grunn til å tro at de fleste aspirantene i dette utvalget har yrkeserfaring fra fengsler med høyt sikkerhetsnivå. Data viser at aspirantene ønsker å fortsette i yrket så lenge de har tro på at de innsatte kan endre seg til tross for at de har erfaringer som tilsier at de innsatte kommer tilbake til fengsel. Dataene viser dessuten at de aller fleste velger å fortsette i yrket for å ha en sikker jobb og gode arbeidsvilkår.

Dataene viser at aspirantene har et ønske om å vise respekt for de innsatte i arbeidet som kontaktbetjent, og de ser for seg at man som tilsatt i fengsel bør begrunne og forklare kontrolltiltak, fordi fravær av begrunnelser kan svekke kontakten med de innsatte i arbeidet som kontaktbetjent. Videre viser data at fengselsbetjenter som benytter sosiale egenskaper i møte med de innsatte, styrker sin egen, de innsattes og aspirantenes motivasjon til arbeide med rehabilitering i fengsel. På en annen side viser data at omfanget av problemer blant de innsatte og det at innsatte som kommer tilbake til fengsel, kan svekke forventningene til å mestre arbeidet som kontaktbetjent. Materialet viser også at aspirantene ønsker å utføre konkrete oppgaver i arbeidet som kontaktbetjent. Disse oppgavene kan øke forventningene til å mestre arbeidet som kontaktbetjent fordi de oppleves som meningsfylte i den forstand at de er overkommelig og de gjør at de innsatte blir takknemlige og positive.

Kontrolltiltak beskrives som svært ubehagelig å utføre overfor de innsatte. Ut fra at aspirantene ønsker å bevare en god kontakt med den innsatte, viser data et det foreligger et behov for å diskutere felles praksis med kolleger som i større grad legger vekt på regler som kontrollør. I tillegg viser data at de innsatte går i forsvarsposisjon knyttet til gjennomføring av kontrolltiltak ved at de f.eks lar være å gjøre som de blir bedt om tiltross for at aspirantene forsøker å tone ned kontrollaspektet gjennom å forsøke å ha gode samtaler med den innsatte.

6.4. En sammenlikning mellom del 1 og del 2

Det foreligger ingen sammenheng mellom kjønn og holdninger til de innsatte i dette materialet. Dette understøttes av annen forskning (Skoglund, 2006). Det fremtrer heller ingen sammenheng mellom graden av sikkerhetsnivå og holdninger til de innsatte i denne studien. En forklaring kan være at de fleste av aspirantene i denne undersøkelsen har yrkeserfaring fra fengsler med høyt sikkerhetsnivå, og dermed liten erfaring fra fengsler med lavt

sikkerhetsnivå. Videre viser materialet at de aller fleste aspirantene i denne studien ønsker å bli fengselsbetjent pga. gode arbeidsvilkår og en sikker jobb fremfor et ønske om å arbeide med rehabilitering. Dette understøttes av tidligere forskning, som viser at fengselsbetjenter i større grad velger yrket pga. lønns- og arbeidsforhold samt fast ansettelse i staten, enn pga. et ønske om å hjelpe de innsatte (Bødal, 1979).

6.4.1 God kontakt med de innsatte – en forutsetning for å hjelpe i rehabiliteringsarbeid?

Kontaktbetjentarbeidet beskrives som et av flere virkemidler for å gjøre de innsattes tilbakeføring til samfunnet lettere. Det innebærer at kontaktbetjenter har til oppgave å arbeide aktivt sammen med den innsatte i en motivasjonsprosess for å motvirke et kriminelt handlingsmønster. På bakgrunn av erfaringer fra andre yrker har aspiranter uten erfaring fra fengsel høye forventninger til rehabiliteringsarbeid dersom de greier å etablere en god kontakt med den innsatte som kontaktbetjent. En god kontakt med de innsatte, i tillegg til at den innsatte lytter til ens råd virker å være en forutsetning for å hjelpe de innsatte i rehabiliteringsarbeid.

Med erfaring fra praksis viser materialet at aspirantene har lavere forventninger til rehabiliteringsarbeid. Liten tid til å etablere kontakt med de innsatte som har kortvarige opphold i fengsel svekker forventningene til dette arbeidet. Det innebærer at en kan ikke hjelpe de innsatte som har kortvarige opphold i fengsel fordi det synes å være en forutsetning å bli kjent med de innsatte for å arbeide aktivt med rehabilitering i fengsel. På en annen side har aspirantene erfaringer som viser at konkrete oppgaver der en f.eks lytter til de innsatte, eller deltar i aktiviteter sammen med dem bevarer kontakten med de innsatte. Det innebærer at oppgavene kan gjennomføres hver dag, og at de innsatte blir glade, og takknemlige. Videre referer aspirantene til fengselsbetjenter som er gode rollemodeller ved at de møter nye innsatte med åpenhet, som resulterer i en god kontakt med de innsatte. Det vil si at et ønske om konkrete oppgaver, og forbilledlige fengselsbetjenter i større grad kan gi erfaringer med å bli kjent med de innsatte som virker å være en forutsetning for å hjelpe i rehabiliteringsarbeid.

6.4.2 Konflikt mellom kontrollørrollen og kontaktbetjentrollen

Materialet viser at aspirantene har et ønske om å bevare en god kontakt med de innsatte som er basert på gjensidig tillit, og respekt som kontaktbetjent. På en annen side er aspirantene pålagt å utføre kontrolltiltak hvis formål er å opprettholde ro og orden gjennom systematisk samhandling med de innsatte. Det kan f.eks være å delta i ulike aktiviteter

sammen med de innsatte, utføre kontaktbetjentarbeid, eller å spille sjakk sammen med dem på avdelingen. Parallelt skal de utføre oppgaver som knyttes til f.eks. innlåsning, kroppsvisitasjoner, cellevisitasjoner eller overføre de innsatte til sikkerhetscelle.

Dataene viser at aspirantene opplever at det er ubehagelig, og vanskelig å gjennomføre kontrolltiltak overfor de innsatte. I lys av teorien om kognitiv dissonans oppstår det et ubehag når to kognisjoner er dissonant eller er psykologisk uforenelig med hverandre. Det vil si at det foreligger en dissonans mellom følgende kognisjoner: Aspirantene ønsker på den ene siden å bevare en god kontakt med de innsatte, samtidig som de på den andre siden er pålagt å stille seg over den innsatte for utføre oppgaver som kontrollør. Disse kognisjonene kan vurderes i lys av teorien om kognitiv dissonans. I følge teorien er det grunn til å anta at yrkesrollen har konsekvenser for aspirantenes holdninger til de innsatte. Kognisjonene kan illustreres slik:

1. Kunnskap om egen atferd som kontrollør. Frykten for tillitsbrudd viser at aspirantene er klar over at de utfører oppgaver i denne rollen som har negative konsekvenser for kontakten med de innsatte.

2. Aspirantenes selvoppfatning

3. Holdninger til de innsatte. Å være klar over at oppgaver som kontrollør har negative konsekvenser for kontakten med de innsatte, vil være dissonant med en positiv oppfatning av de innsatte. Aspirantenes bevissthet om egen oppgaveutførelse som kontrollør, vil derfor skape dissonans dersom aspirantene vurderer de innsatte positivt, i tillegg til at de selv har en positiv selvoppfatning.

Det er grunn til å tro at kognitiv dissonans oppstår når aspirantene selv har valgt å utføre oppgaver som kontrollør. Likevel viser materialet at de stilles i valgsituasjoner om reglene skal følges eller ikke. Skal den innsatte som har klaustrofobi forbli innelåst på cella? Eller skal den innsatte få gå på gangen for å lufte seg? Likevel om en lar den innsatte gå på gangen kan en ikke avskrive dissonans, fordi aspirantene er pålagt å utføre kontrolltiltak. Det kan bety at det oppstår dissonans mellom det at en lot den innsatte gå på gangen, og det en burde ha gjort i henhold til reglene.

Dissonans kan bare til en viss grad reduseres ved å overse regler og rutiner, fordi det er en del av yrkesrollen. Det kan bety at en ønsker å diskutere felles praksis med kolleger slik at en i større grad kan utøve skjønn i tolkningen av regelverket overfor de innsatte. Videre viser dataene at aspirantene forsøker å redusere dissonans ved å tone ned eller underkommuniserer kontrollaspektet i forbindelse med gjennomføringen av kontrolltiltak. Det kan f.eks være at de har gode samtaler med den innsatte, eller at de forsøker å gjennomføre kontrolltiltak på en hensynsfull og ordentlig måte, i tillegg til at de prøver å begrunne og forklare kontrolltiltak

overfor de innsatte. Aspirantene vil forsvare sin selvoppfattning, fordi en positiv oppfattning av seg selv vil være meget vanskelig å forandre. Det er derfor lite trolig at aspirantene vil endre sin selvoppfatning i en mer negativ retning. I følge teorien om kognitiv dissonans vil en reduksjon av dissonans i oppgaveutførelsen som kontrollør kreve en rettferdiggjøring. Materialet viser at en reduksjon av kognitiv dissonans ikke alltid trenger å føre til endringer i holdninger til de innsatte. Hvis aspirantene betrakter de innsatte som forståelsesfulle, og medgjørlige ved at de lar være å ta til motmæle mot kontrolltiltak vil aspirantenes oppgaveutførelse som kontrollør bli rettferdiggjort, og dissonansen vil bli redusert. Dersom de innsatte derimot forsvare seg mot kontrolltiltak – ved at de lar være å gjøre som de blir bedt om, og at de tar til motmæle mot aspiranter som utfører kontrolltiltak vil den mest sannsynlige måten å redusere dissonans på være å endre holdninger til de innsatte. Hvis aspirantene ser på de innsatte som lite samarbeidsvillig, og lite forståelsesfulle for at de utfører kontrolltiltak, vil oppgaveutførelsen som kontrollør bli rettferdiggjort, og dissonansen vil bli redusert.

6.4.3 Aspirantenes holdninger og verdier

På bakgrunn av teorien om kognitiv dissonans er det grunn til å anta at aspirantene utvikler negative holdninger til de innsatte dersom de forsvare seg mot oppgaveutførelsen som kontrollør. Videre kan det være grunn til å anta at holdningene forsterker seg gjennom mindre grad av kontakt med de innsatte som har korte opphold i fengsel. Dessuten velger de fleste av aspirantene yrket som fengselsbetjent fordi det er en sikker jobb med gode arbeidsvilkår fremfor å arbeide med rehabilitering. Det kan ytterligere forsterke holdningene. Negative holdninger til de innsatte er lite forenlig med å ha en god kontakt med dem, som synes å være en forutsetning for å hjelpe som kontaktbetjent. Det kan bety at aspirantene senere i yrkesutøvelsen kan distansere seg fra de innsatte i rehabiliteringsøyemed.

På en annen side er det grunn til å hevde at aspirantene på bakgrunn av et ønske om å bevare en god kontakt med de innsatte også virker å ha positive holdninger til de innsatte. Disse holdningene kan utvikle seg gjennom aspirantenes erfaringer med konkrete kontaktbetjentoppgaver som har vist seg å bevare kontakten med de innsatte. Videre kan holdningene forsterke seg gjennom aspirantenes erfaringer med forbilledlige fengselsbetjenter som ved å vise åpenhet blir godt kjent med de innsatte. Positive holdninger virker forsterkende på kontakten med de innsatte som ser ut til å være en forutsetning for å arbeide aktivt med rehabilitering. Slik kan det være grunn til antyde at aspirantene kan bevare motivasjonen til å arbeide med tilsvarende oppgaver senere i yrkesutøvelsen.

6.5 Veien videre, og holdningsskapende arbeid

Materialet viser at forventningene til rehabiliteringsarbeid svekkes pga. liten tid til å bli kjent med de innsatte som har korte soningsopphold i fengsel. Det kan derfor være aktuelt å betrakte rehabiliteringsarbeidet i et lenger tidsperspektiv, f.eks i et samarbeid mellom fengsel og friomsorg. Å være klar over at en skal følge de innsatte et kort stykke videre utover oppholdet i fengsel, kan gjøre det lettere å bli kjent med de innsatte når de kommer i fengsel. Å bli kjent med de innsatte som har korte soningsopphold kan gi dem bedre vilkår for å greie seg, og aspirantene kan få erfaringer med å lykkes i rehabiliteringsarbeidet.

Videre viser materialet at aspirantenes forventninger til rehabiliteringsarbeid svekkes av at de innsatte kommer tilbake til fengsel. Statistikk viser at 51,8 % av alle som ble siktet i 2004 ikke har kommet tilbake til fengsel i løpet av fem år (Sentralbyrå, 2011). Det kan derfor være slik at over halvparten av de innsatte som en er kontaktbetjent for, ikke kommer tilbake til fengsel. Å betrakte kontaktbetjentarbeidet i forhold til de innsatte som ikke kommer tilbake til fengsel kan bevare motivasjonen til å arbeide med rehabilitering i fengsel.

Materialet viser at aspirantenes synes det er svært ubehagelig å utføre kontrolltiltak overfor de innsatte. Til tross for at dette er et tabubelagt emne på feltet, er det grunn til å reflektere over det ubehag disse handlingene medfører for aspiranter i en opplærings situasjon. Det er derfor etter mitt skjønn svært viktig å legge vekt på veiledning av aspiranter som dermed gis en mulighet til å reflektere over utfordringer knyttet til kontrollørrollen. En økt bevissthet over egne holdninger og verdier til de innsatte kan dermed bevare kontakten med dem, som synes å være en forutsetning for å hjelpe dem i arbeidet som kontaktbetjent.

Til slutt er det et håp fra min side at en forhåpentligvis snart godkjent høyskoleutdanning bidrar til en økt interesse, og en synliggjøring av fengselsbetjentutdanningen og fengselsbetjentes arbeid i den norske kriminalomsorgen.

7. LITTERATURLISTE

- Advokatforeningens årstale. (2007). *Den allmenne rettsfølelse - veiviser eller villeder i strafferetten. Undersøkelse om straff og straffegjennomføring* (kap. 6). Hentet fra: <http://www.advokatforningen.no/Pagefiles/4866/Arstalen%202007.pdf>.
- Albrecht, S. L., Chadwick, B. A. & Jacobson, C. K. (1987). *Social psychology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Aronson, E. (2004). *The social animal*. New York: Worth Publ.
- Basberg, C. E. (1999). *Omsorg i fengsel?* Oslo: Pax Forl. A/S.
- Bennett, J., Crewe, B. & Wahl Andersen, M. (2008). *Understanding prison staff*. Devon: Willan publ.
- Bødal, K. (1979). *Fengselstjenestemannen har ordet*. [Oslo]: Justisdepartementet, Fengselsstyret.
- Friestad, C. & Hansen, I. L. S. (2004). *Levekår blant innsatte* (Fafo-rapport 429). Oslo: Fafo.
- Grøvdal, Y. (2000). *Sånn er det bare. En kvalitativ studie av fengselsbetjeners arbeid*. Hovedoppgave i kriminologi, Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Hammerlin, Y. (2008). *Om fangebehandling, fange- og menneskesyn i norsk kriminalomsorg i anstalt 1970-2007*. Dr.gradsavhandling, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Heitun, K. E. (2007). *Intensjoner og realiteter: om fengselsbetjeners utvikling av opplevd handlingskompetanse i plikåret*. Masteroppgave, Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Ilstad, S. (2004). *Sosialpsykologi*. Trondheim: Tapir akademisk forl.
- Johannesen, E. & Pettersen, R. (2002). *Fengselsbetjener for framtida: evaluering av grunnutdanningen av fengselsbetjener ved KRUS*. Oslo: Educare/Sebu kompetanse.
- Kristoffersen, R. (1986). *Bagatellenes tyranni: samhandlingsstrukturen i et norsk fengsel*. Hovedfagsoppgave, Institutt for antropologi, Universitetet i Oslo, Oslo.
- KRUS. (2010). *Studieplanen for Fengselsskolen. 1. studieår. Praksisåret 2010*. Printet ut: 20.04.2010. Hentet fra: http://www.krus.no/upload/PDF-dokumenter/STUDIEPLAN_praksis%20C3%A5ret_2010.pdf.
- KRUS. (2011-2012). *Studieplanen for Fengselsskolen, 1 studieår/ 2 studieår*. Hentet fra: <http://www.krus.no/upload/Publikasjoner/Studieplan2011-2012.pdf>.

- KSF. (02/2002). *Retningslinjer for kontaktbetjentarbeidet*. Oslo: Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Hentet fra: http://img3.custompublish.com/getfile.php/159950.823/rundskr_ksf20022.pdf?return=www.kriminaomsorgen.no.
- KSF. (2004). *Strategi for faglig virksomhet i kriminalomsorgen 2004-2007*. Oslo: Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Printet ut: 02.04.2008. Hentet fra: <http://img3.custompublish.com/getfile.php/161782.823/fagstrategi.pdf?return=kriminaomsorgen.no>
- KSF. (2006). *Sikkerhetsstrategien 2006-2010*. Oslo: Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Hentet fra: <http://web3custompublish.com/getfile.php/403836.823.adstuudayb/sikkerhetsstrategi.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no>.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Liebling, A. & Price, D. (2001). *The Prison officer*. (S.I): Prison Service Journal
- NOU 1984:2. Utdanning for arbeid i kriminalomsorgen*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- NTNU. (2005-2006). *Studiehåndbok 2005 -2006*. Trondheim: Fakultetet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforl.
- Skoglund, T. H. (2006). *Holdninger til fengselsinnsatte blant ansatte og innsatte på Ullersmo fengsel*. Hovedfagsoppgave, Institutt for psykologi, NTNU, Trondheim.
- Skaalvik, E. M. & Skaalvik, S. (2005). *Skolen som læringsarena: selvoppfatning, motivasjon og læring*. Oslo: Universitetsforl.
- Skaalvik, E. M. & Stenby, H.K. (2005). *Skole bak murene*. Trondheim: Tapir akademisk forl.
- SSB. (2011). *Kriminalitetstabeller*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- St.meld. nr 27 (1997-1998). *Om kriminalomsorgen*. Oslo: Justis- og politidepartementet. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/stmeld/19971998/Stmeld-nr-27-1998-.html?id=191585&showdetailedtableofcontents=true>.
- St.meld. nr 37 (2007-2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*. Oslo: Justis- og politidepartementet. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/pages/2109450/PDFS/STM200720080037000DDDPDFS.pdf>.
- Sund, A. & Johnsen, B. (2004). *Praksisåret - i praksis: en studie av praksisåret i fengselsbetjentutdanningen 2003* (Dokumentasjon & Debatt 1/2004). Oslo: KRUS.
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforl.

Vedlegg: a

Intervjuguide - aspiranter før praksis

Tema

1. Kjønn?
2. Har du yrkeserfaring fra fengselsvesenet før du begynte utdanningen? Ev. sikkerhetsnivå?
3. Begrunnelser for yrkesvalg.
4. Hvis du skulle vurdere om en fengselsbetjent gjør godt arbeid, hva vil du da se etter?
5. Som aspirant vil du lære å praktisere regler og rutiner i fengslet samtidig som du får en innføring i kontaktbetjentarbeid. Hvilke oppgaver tror du at du vil trives best med? Begrunnelse?
  - Å balansere kontrollopgaver med omsorgsoppgaver?
6. Kort til slutt; hva mener du en flink fengselsbetjent gjør?

Vedlegg: b

Intervjuguide – aspiranter etter praksisåret

Tema

1. Kjønn?
2. Har du tidligere yrkeserfaring? Ev. hvilket sikkerhetsnivå
3. Hva er grunnen til at du vil fortsette?
4. Hvis du skulle vurdere om en fengselsbetjent gjør godt arbeid, hva ville du da se etter?
5. Gjennom året har du praktisert de interne reglene og rutinene samtidig som du har fått en innføring i kontaktbetjentoppgaver og soningsplanarbeid. Hva likte du best? Begrunnelse
  - Balansere kontrollopgaver med kontaktbetjentarbeid
6. Kort til slutt; Hva mener du en flink fengselsbetjent gjør?

Vedlegg:c

Til aspiranter

15.12.2011

Informasjonsbrev til aspiranter som deltok i prosjektet om holdninger og verdier i (...)

Slik dere kanskje husker er jeg tidligere fengselsbetjent, og foretok intervjuer av dere i forbindelse med min masteroppgave i (...) på fengselsskolen. I utgangspunktet ble sluttdato for prosjektet satt til (...) men prosjektet har tatt som dere skjønner mye lenger tid enn planlagt, og blir nå sluttført pr. 31.12.2011. Masteroppgaven handler om holdninger og verdier til de innsatte, og har tittelen; Hvem blir du som fengselsbetjent? For den som har lyst til å lese oppgaven blir den etter hvert tilgjengelig på biblioteket på KRUS.

På bakgrunn av personvernombudets vurdering av mitt mastergradsprosjekt er det nødvendig å gi ytterligere opplysninger utover den informasjon som ble gitt til dere i forbindelse med intervjuene i (...), og over intranettet i (...). Formålet med studien var å innhente opplysninger om det skjer endringer i holdninger til de innsatte i løpet av praksisåret. For å forsøke å finne svar på eventuelle endringer i holdninger til de innsatte ble det gjennomført femten intervjuer av dere som ennå ikke hadde vært i praksis, og femten intervjuer av dere som hadde vært ute i praksis.

Opplysningene som dere ga har blitt behandlet konfidensielt, og den enkeltes svar vil ikke kunne gjenkjennes eller etterspores i oppgaven. Intervjuene ble tatt opp på bånd, og har blitt slettet fra båndopptager. Intervjuene har blitt skrevet ut i papirform i sin helhet, og vil nå bli makulert. Dere fikk både skriftlig, og muntlig informasjon i forkant av prosjektet fra førstebetjentene ved KRUS, og meldte dere på lister som jeg nå har makulert. Jeg har også plikt til å informere om at det er frivillig å delta i dette prosjektet, og dere har mulighet til å trekke dere når som helst i løpet av forskningsperioden uten å begrunne dette noe nærmere. Dersom det er slik at det er noen som vil trekke seg har det vært fint om jeg kan få en snarlig beskjed.

Ansvarlig for mastergradsprosjektet er Pedagogisk institutt/NTNU i Trondheim, og min veileder er professor Sidsel Skaalvik med mailadresse (...). Hvis du har spørsmål til oppgaven kan du ringe meg på tlf (...), eller sende en mail til (...)

Beste hilsen

Hanne Kristin Eide
(...)